T.C.
İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ BİLİM DALI

ORTA DOĞU EKONOMİDE BÜYÜME VE KALKINMA YATIRIM VE TASARRUFLARIN ROLÜ: AFGANİSTAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Said Abrar SAHIM

İSTANBUL – 2024

T.C.
İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ BİLİM DALI

ORTA DOĞU EKONOMİDE BÜYÜME VE KALKINMA YATIRIM VE TASARRUFLARIN ROLÜ: AFGANİSTAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Said Abrar SAHIM

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bülent DEMİR

İSTANBUL – 2024

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygu olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Said Abrar SAHIM

13.08.2024

ÖN SÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Doç. Dr. Bülent DEMİR'e değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Doç. Dr. Bülent DEMİR bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olmuş, desteğini ve katkılarını esirgememiştir. Savunma sınavı sırasında jüri üyeleri çalışmamın son haline gelmesine değerli katkılar yapmışlardır. Bu vesileyle tüm hocalarıma ve tezimin son okumasında yardımlarını esirgemeyen yakınlarıma teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme ve aileme şükranlarımı sunarım.

Said Abrar SAHIM

13.08.2024

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ ..... **i**
ÖZET ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
GİRİŞ **1**
BÖLÜM 1: YATIRIM VE TASARRUF **6**
1.1. Yatırımın Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkisi 6
1.2. Yatırımın Sosyo-Ekonomik Faydaları 8
1.3. Yatırım Türleri ve Özellikleri 10
1.4. Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler 11
1.5. Yatırımın Riskleri ve Yönetimi 13
1.6. Tasarruf 14
1.7. Tasarrufların Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri 14
1.8. Tasarruf ve Yatırım İlişkisi 15
1.9. Tasarruf Oranları ve Ekonomik Göstergeler 17
1.10. Tasarruf Mekanizmaları ve Araçları 17
1.11. Tasarrufların Teşvik Edilmesi: Politikalar ve Stratejiler 18
BÖLÜM 2: AFGANİSTAN'DA YATIRIM VE TASARRUFLARIN ROLÜNÜN İNCELENMESİ ANALİZİ **21**
2.1. Afganistan'ın Ekonomik Profili ve Ekonomisine Etkileri 21
2.2. Yatırım Ortamı ve Dinamikleri 25
2.3. Tasarruf Eğilimleri ve Mekanizmaları 26
2.4. Yatırım ve Tasarrufların Ekonomik İyileşme Üzerindeki Rolü 28
2.5. Zorluklar, Engeller ve Riskler 30
2.6. Afganistan'daki Yatırımlar ve Tasarruflar Üzerindeki Etkileri 31
BÖLÜM 3: ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ **37**
3.1. Araştırma Tasarımı 37
3.2. Veri Kaynakları 38
3.3. Veri Toplama Yöntemleri 38
3.4. Veri Analizi 38
SONUÇ VE ÖNERİLER **40**
KAYNAKÇA **41**
ÖZ GEÇMİŞ **48**

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Yatırımın Bazı Dünya Ülkelerinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ve Kişi Başına GSYH Üzerindeki Etkisi (2010-2023)..... 7
Tablo 2 : Savaş Yaşamış Ülkelerde Yatırım ve Tasarruflar (2000-2023)..... 9
Tablo 3 : Küresel Yatırım Türleri Dağılımı (2023)..... 10
Tablo 4 : Savaş Sonrası Dönemde Yatırımın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) Üzerindeki Etkisi..... 12
Tablo 5 : Tasarrufların Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri..... 15
Tablo 6 : Tasarruf ve Yatırım Oranları..... 16
Tablo 7 : Savaş Sonrası Dönemde Tasarruf Oranları..... 20
Tablo 8 : Afganistan'ın Ekonomik Göstergeleri (2020-2023)..... 23
Tablo 9 : Afganistan'da Savaş Öncesi ve Savaş Sonrası Ekonomik Göstergeler..... 25
Tablo 10 : Afganistan'da Tasarruf Oranları ve Mekanizmaları (2020-2023)..... 27

ÖZET

İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Orta Doğu Ekonomide Büyüme ve Kalkınma Yatırım ve Tasarrufların Rolü: Afganistan Örneği

Said Abrar SAHIM

Yüksek Lisans Tezi

İşletme Anabilim Dalı / İşletme Yönetimi Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Bülent DEMİR

Ağustos, 2024 – 48

Bu çalışma, Orta doğu ekonomide büyüme ve kalkınma yatırım ve tasarrufların rolü Afganistan örneği iyileşme süreçlerinde nasıl kritik roller oynadığını inceler, özellikle Afganistan örneği üzerinden. Çalışma, Afganistan'daki yatırım ortamlarının ve tasarruf eğilimlerinin, savaş sonrası ekonomik yapı üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde analiz eder. Yatırımların ekonomik büyüme ve kalkınmaya olan katkılarına ve tasarrufların ekonomik göstergelerle olan ilişkilerine dikkat çekilir. Çalışma ayrıca, bu süreçte karşılaşılan zorluklar, engeller ve riskleri de ele alır. Savaş sonrası dönemde altyapının yeniden kurulması, ekonomik istikrarın sağlanması için yapılan çabalar ve uluslararası yardımların rolü özellikle vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Yatırım, Tasarruf, Ekonomik Büyüme, Kalkınma, Orta doğu, Ekonomik İyileşme, Altyapı, Ekonomik İstikrar

ABSTRACT

Istanbul Kent University Postgraduate Education Institute

The Role Of Investment And Savıngs In Growth And Development In The Mıddle East Economy: The Case Of Afghanistan

Said Abrar SAHIM

Master Thesis

Department of Business / Business Management

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Bülent DEMİR

August, 2024 – 48

This study examines how investment and savings play critical roles in the Middle East economy, especially in the recovery process, through the example of Afghanistan. The study analyzes in detail the effects of investment environments and savings trends on the post-war economic structure in Afghanistan. Attention is drawn to the contributions of investments to economic growth and development, and the relationships between savings and economic indicators. The study also addresses the difficulties, obstacles and risks encountered in this process. The reconstruction of infrastructure in the post-war period, efforts to ensure economic stability and the role of international aid are particularly emphasized.

Keywords: Afghanistan, Investment, Savings, Economic Growth, Development, Middle East, Economic Recovery, Infrastructure, Economic Stability

GİRİŞ

Orta doğu ülkeler, tarih boyunca sayısız zorluklarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu zorluklar arasında ekonomik çöküntü ve sosyal kırılmalar önemli yer tutmaktadır. İşte bu bağlamda, savaş sonrası dönemde yatırım ve tasarruflar, bir ülkenin yeniden inşa sürecinde kritik bir role sahiptir. Özellikle Afganistan gibi uzun süreli çatışmaların ardından yıkıma uğramış bir ülkede, ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi için bu iki faktör hayati öneme sahiptir.

Yatırım, ekonomik terimlerde genellikle sermayenin üretim faktörleri aracılığıyla daha fazla değer yaratma amacıyla kullanılmasını ifade etmektedir. Ekonomik büyüme teorileri, yatırımların makroekonomik performans üzerinde doğrudan etkili olduğunu vurgular. Özellikle savaş sonrası dönemlerde yapılan yatırımlar, altyapının yeniden kurulması, iş olanaklarının artırılması ve toplumsal refahın iyileştirilmesi gibi çeşitli yollarla ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Afganistan örneğinde, yatırımların bu rolleri daha da kritik bir hale gelmektedir, çünkü ülkenin karşılaştığı yıkım ve istikrarsızlık, ekonomik temellerini yeniden kurma gerekliliğini beraberinde getirmektedir.

Tasarruflar da ekonomik iyileşme ve kalkınma süreçlerinde önemli bir yere sahiptir. Tasarruf, bireylerin ve hane halklarının gelirlerinin bir kısmını tüketim harcamalarından kaçınarak biriktirmesi olarak tanımlanabilir. Tasarruflar, yatırımlar için gerekli olan sermaye birikimini sağlar ve böylece ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğine katkıda bulunur. Afganistan gibi savaş sonrası toplumlarda tasarruf eğilimleri, genellikle güvensizlik ve geleceğe dair belirsizlikler nedeniyle zayıf olabilir. Bu nedenle, hükümet politikaları ve uluslararası destekler, tasarruf oranlarını artırma ve ekonomik dengeleri sağlama yönünde kritik rol oynamaktadır.

Teorik açıdan bakıldığında, savaş sonrası ekonomilerde yatırım ve tasarruf dinamikleri, bu ülkelerin kalkınma potansiyelini belirleyen temel unsurlardır. Afganistan'da yatırımların ve tasarrufların etkinliği, sadece iç dinamiklere değil, aynı zamanda uluslararası yardımlar ve küresel ekonomik koşullar gibi dış faktörlere de bağlıdır. Bu bağlamda, savaş sonrası dönemde yatırım ve tasarrufların rolünü anlamak, Afganistan'ın ekonomik ve sosyal yapılanmasını derinlemesine analiz etmeyi gerektirir. Bu analiz, ülkenin gelecekteki ekonomik istikrar ve büyüme yolunu aydınlatmak için elzemdir.

Araştırmanın Problemi

Afganistan'da yaşanan uzun süreli savaşların ekonomi üzerinde derin ve kalıcı etkileri bulunmaktadır. Bu durum, ülkenin yatırım ve tasarruf faaliyetlerini ciddi şekilde etkilemekte, ekonomik yapılanma ve kalkınma süreçlerini zorlaştırmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, savaş koşulları altında ekonomik aktivitelerin nasıl şekillendiği, yatırım ve tasarrufların ekonomiye katkılarının hangi mekanizmalarla sağlandığı incelenmektedir. Özellikle, yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, savaş sonrası toplumların kalkınmasında ne şekilde önem arz ettiği üzerinde durulmaktadır.

Savaşın yarattığı belirsizlikler, yatırımcıların risk algısını artırmakta ve bu durum, sermaye akışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Afganistan özelinde, güvenlik sorunları, altyapı eksiklikleri ve siyasi istikrarsızlık gibi faktörler yatırım kararlarını zorlaştırmakta, bu da ekonomik toparlanma sürecini yavaşlatmaktadır. Yatırımların ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki pozitif etkilerini maksimize etmek için, savaş sonrası dönemde altyapı projelerine öncelik verilmesi, yerel ve uluslararası yatırımların teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, hükümetin ve uluslararası toplumun rolü, sürdürülebilir ekonomik politikalar geliştirerek ve yatırım ortamını iyileştirerek kritik önem taşımaktadır.

Bunun yanı sıra, tasarruf oranlarının artırılması ve etkin tasarruf mekanizmalarının geliştirilmesi de ekonomik iyileşme için büyük önem arz etmektedir. Afganistan'da düşük tasarruf oranları, iç tasarrufların yetersiz kalmasına ve dolayısıyla yatırımların finansmanında dış kaynaklara bağımlılığın artmasına neden olmaktadır. Ekonomik istikrarın sağlanması ve tasarruf eğilimlerinin güçlendirilmesi, bu bağımlılığı azaltabilir ve yerel yatırımları destekleyebilir. Bu süreçte, finansal inklüzyon stratejilerinin geliştirilmesi, halkın bankacılık sistemine erişiminin kolaylaştırılması ve tasarruf ürünlerinin çeşitlendirilmesi, ekonomik kalkınmayı destekleyici temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Ekonomik yeniden yapılanma ve kalkınma sürecinde yatırım ve tasarrufların etkin kullanımı, Afganistan gibi savaş etkisi altında olan bir ülke için elzemdir. Bu nedenle, yatırım ve tasarruf faaliyetlerinin teşvik edilmesi, ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerine ulaşmak için stratejik bir yaklaşım olarak ele alınmalıdır. Yapılan çalışmalar ve uygulanan politikalar, bu yönde atılan adımları belirlemekte ve ülkenin savaş sonrası kalkınma sürecine katkı sağlamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Savaş sonrası dönemlerde yatırım ve tasarrufların ekonomik kalkınmada oynadığı rolün incelenmesi, özellikle Afganistan gibi ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Bu tür bir araştırma, yıkımın ardından bir toplumun nasıl ve hangi yollarla toparlanabileceğine dair değerli bilgiler sunmaktadır. Afganistan, uzun süreli savaşların ve politik çalkantıların birikimli etkileri altında ezilmiş bir ülke olarak, bu tür bir çalışmanın odak noktası olmak için benzersiz bir örnektir. Çünkü savaş sonrası yatırım ve tasarrufların etkin kullanılması, sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve politik istikrar için de kritik öneme sahiptir.

Yatırım ve tasarruf mekanizmalarını detaylı bir şekilde analiz etmek, hükümetler ve uluslararası yardım kuruluşları için stratejik bilgiler sağlar. Bu bilgiler, daha etkili kalkınma programlarının tasarlanmasına yardımcı olurken, kaynakların daha bilinçli bir şekilde yönlendirilmesini sağlar. Afganistan gibi ekonomisi savaş nedeniyle büyük zarar görmüş bir ülkede, hangi sektörlere yatırım yapılacağı, bu yatırımların nasıl finanse edileceği ve bu süreçlerde tasarrufların nasıl teşvik edileceği gibi konular, ekonomik yeniden yapılanmanın başarısı için belirleyici olacaktır.

Bu araştırma aynı zamanda, savaşın ekonomik üzerindeki etkilerini ve toplum üzerinde bıraktığı sosyo-ekonomik izleri derinlemesine inceleyerek, gelecekte benzer durumlarla karşılaşabilecek diğer ülkeler için de önemli dersler içerir. Afganistan'daki yatırım ve tasarruf eğilimlerinin, savaş sonrası ekonomik iyileşme süreçleri üzerindeki etkilerini anlamak, bu ülkenin yanı sıra, benzer tarihsel ve sosyal yapıya sahip diğer savaş sonrası toplumlar için de yol gösterici olabilir.

Bu tür bir çalışma, savaş sonrası ekonomik kalkınma konusunda geniş bir perspektif sunar ve küresel anlamda barış ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunabilir. Afganistan'da yatırım ve tasarrufların rolünü incelemek, bu ülkenin karşılaştığı zorlukların üstesinden gelme çabalarında bilimsel bir temel oluşturarak, gelecekteki politika yapıcılar ve araştırmacılar için değerli bir kaynak haline gelebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın esas gayesi, Afganistan gibi savaştan yeni çıkmış bir ülkede yatırım ve tasarruf mekanizmalarının ekonomiye olan etkilerini derinlemesine araştırmaktır. Öncelikle, yatırım aktivitelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ve tasarrufların ekonomik göstergelerle ilişkisi üzerinde yoğunlaşacaktır. Buradan hareketle, yatırım ve tasarrufların, savaşın yarattığı ekonomik tahribatın üstesinden gelmede nasıl bir rol oynayabileceği

irdelenecektir. Çalışmanın bu kısmı, savaş sonrası ekonomik iyileşmeye katkıda bulunabilecek politikaları ve stratejileri belirlemeyi amaçlar.

Çalışmada ayrıca, savaş sonrası dönemde ekonomik yapılanmayı destekleyecek uluslararası yardımların ve yatırımların önemine odaklanılacaktır. Altyapı projeleri, yerel yatırımlar ve finansal hizmetlere erişimin genişletilmesi gibi temalar özel bir ilgiyle ele alınacaktır. Ekonomik zorlukların üstesinden gelmek için hem yerel hem de uluslararası düzeyde hangi adımların atılması gerektiği bu süreçte incelenecektir. Ayrıca, yatırım ve tasarruf aktivitelerinin teşvik edilmesinin genel ekonomik istikrar ve kalkınma üzerindeki olumlu etkileri detaylandırılacaktır.

Bu araştırma Orta doğu ekonomide büyüme ve kalkınma yatırım dönemde Afganistan'ın ekonomik iyileşme süreçlerini nasıl hızlandırabileceği konusunda kapsamlı bilgiler sağlamayı hedefler. Yatırımların ve tasarrufların kalkınmada oynadıkları rolleri anlamak, ekonomi politikası belirleyicilerine ve ilgili tüm taraflara değerli perspektifler sunar ve ülkenin ekonomik geleceğini şekillendirme sürecinde önemli bir kaynak teşkil eder.

Çalışmanın Sınırları ve Kısıtlamalar

Bu çalışmada, Afganistan yatırım ve tasarruf eğilimleri incelenmiştir. Araştırma tamamen literatür taramasına dayanmaktadır ve alan çalışmaları, anketler veya görüşmeler gibi yöntemler kullanılmamıştır. Bu durum, çalışmanın bazı sınırlarını ve kısıtlamalarını beraberinde getirmektedir.

Öncelikle, literatür taramasına dayalı bir çalışma olması, elde edilen bilgilerin güncelliği ve doğruluğu konusunda sınırlamalar getirebilir. Literatürdeki kaynakların farklı yıllara ait olması ve zaman içinde ekonomik koşulların değişmesi, elde edilen verilerin güncel durumu tam olarak yansıtmayabileceği anlamına gelmektedir. Ayrıca, literatürde yer alan bilgilerin yorumlanmasında sübjektiflik olasılığı bulunmaktadır.

İkinci olarak, çalışmada sadece ülke üzerinde durulmuş olup, genelleme yapılması zorlaşmaktadır. Afganistan kendine özgü sosyal, ekonomik ve politik dinamikleri bulunmaktadır ve bu nedenle elde edilen bulgular diğer savaş yaşamış ülkeler için doğrudan geçerli olmayabilir.

Üçüncü olarak, savaş sonrası dönemlerin incelenmesinde yeterli veri bulunamaması veya mevcut verilerin güvenilirliğinin sorgulanması, çalışmanın kısıtlamaları arasında yer almaktadır. Savaşın etkileri uzun vadede görülebileceğinden, kısa vadeli veriler yanıltıcı olabilir.

Son olarak, çalışmada kullanılan yöntemlerin sınırlılığı ve veri kaynaklarının çeşitliliğinin azlığı, sonuçların doğruluğunu ve güvenilirliğini etkileyebilir. Bu nedenle, çalışmanın bulguları dikkatle değerlendirilmelidir ve gelecekteki araştırmalar için daha kapsamlı ve çeşitli veri kaynakları kullanılmalıdır.

Çalışmanın Yapısı

Çalışmanın Yapısı başlığı altında, bu araştırmanın üç ana bölümden oluştuğu görülmektedir. Her bölüm, Afganistan'da yatırım ve tasarrufların rolünü farklı açılardan ele alarak, konunun kapsamlı bir şekilde incelenmesini sağlar.

Birinci bölüm, yatırımın ve tasarruf tanımı, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkileri, yatırım türleri ve özellikleri gibi konuları içerir. Ayrıca, yatırım kararlarını etkileyen faktörler ve savaş sonrası dönemde yatırımın rolü gibi spesifik başlıklar altında, Afganistan özelinde derinlemesine bir inceleme sunar. Bu bölüm, yatırımın teorik temellerini ve pratikte nasıl işlediğini detaylandırır. Tasarrufların ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkilerini, tasarruf ve yatırım ilişkisini, tasarruf oranları ve ekonomik göstergeleri ele alır. Ayrıca, tasarruf mekanizmaları ve araçları ile savaş sonrası toplumlarda tasarruf davranışlarının nasıl teşvik edileceğine dair politikalar ve stratejiler incelenir. Bu kısım, tasarrufun ekonomik iyileşme sürecindeki rolünü vurgular.

İkinci bölüm, Afganistan'da yatırım ve tasarrufların rolünün analizi üzerine odaklanır. Afganistan'ın ekonomik profilinden, savaşın ekonomiye etkilerine, yatırım ortamı ve dinamiklerinden, tasarruf eğilimleri ve mekanizmalarına kadar geniş bir yelpazede konuları ele alır. Bu bölüm, yapılan analizler ve elde edilen bulgular ile araştırmanın sonuçlarını sunar ve önerilerde bulunur.

Bu yapısal çerçeve, Afganistan'daki yatırım ve tasarruf dinamiklerinin kapsamlı bir şekilde incelenmesini sağlamakta ve bu süreçte ortaya çıkan bulguların, politika yapıcılar ve ilgili taraflar için değerli içgörüler sunmasına olanak tanımaktadır.

Üçüncü bölüm, metodolojiyi açıklar. Araştırma tasarımı, veri kaynakları, veri toplama yöntemleri ve veri analizi gibi konular bu bölümde detaylı bir şekilde işlenir. Bu bölüm, araştırmanın bilimsel yöntem ve tekniklerini ortaya koyarak, çalışmanın güvenilirliğini ve geçerliliğini destekler.

BÖLÜM 1: YATIRIM VE TASARRUF

Yatırım, savaş yaşamış ülkelerde ekonomik iyileşmenin temelini oluşturan önemli bir unsurdur. Afganistan gibi ülkelerde de yatırımların rolü büyüktür. Özellikle altyapı, enerji, tarım, sağlık ve eğitim gibi alanlara yapılan yatırımlar, ekonominin canlanmasına ve toplumsal refahın artmasına katkı sağlamaktadır (Mengi, 2013).

Savaşın etkileriyle zor durumda kalan ülkeler, yeniden yapılanma sürecinde yatırımlara büyük ihtiyaç duyarlar. Afganistan'da da savaş sonrası dönemde ülkenin altyapısını yeniden inşa etmek ve ekonomiyi canlandırmak için ulusal ve uluslararası yatırımlar önemli bir rol oynamıştır. Özellikle uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve devletler, Afganistan'a yatırım yaparak ülkenin kalkınmasına destek olmuşlardır (Farooqi, 2022).

Yatırımların Afganistan'daki rolü sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda istikrarın ve barışın sağlanması açısından da kritiktir. Çünkü ekonomik kalkınma, işsizliği azaltarak toplumsal huzuru artırabilir ve böylece uzun vadeli barışın sağlanmasına katkıda bulunabilir. Bu nedenle, Afganistan'daki yatırımlar sadece ekonomik getiriler sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal ve siyasi istikrara da katkıda bulunur (Esen ve Farahmand, 2020).

Yatırımların Afganistan'daki etkisi sadece kısa vadeli değil, aynı zamanda uzun vadeli perspektifte de önemlidir. Özellikle altyapı yatırımları, ülkenin ekonomik büyümesini ve sürdürülebilir kalkınmasını destekleyebilir. Enerji ve iletişim gibi temel altyapı alanlarına yapılan yatırımlar, ülkenin ekonomik potansiyelini artırarak uluslararası ticaret ve yatırım olanaklarını da genişletebilir (Farooqi, 2022).

Afganistan gibi savaş yaşamış ülkelerde yatırımların rolü, ekonomik iyileşme, istikrarın sağlanması ve uzun vadeli kalkınma süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Bu yatırımların sadece ekonomik getirilerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda toplumsal ve siyasi istikrara da katkı sağladığı göz önünde bulundurulmalıdır.

1.1. Yatırımın Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Yatırım, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde kritik bir etkiye sahiptir. Yatırımlar, bir ekonominin üretim kapasitesini artırarak uzun vadeli büyümeyi destekler ve bu süreçte iş imkanları yaratır, teknolojik yenilikleri teşvik eder ve toplam faktör verimliliğini iyileştirir.

Altyapı yatırımları özellikle önemlidir çünkü bu yatırımlar, ekonomik faaliyetler için gerekli olan temel hizmetleri sağlar ve ekonominin daha geniş bir kısmına yayılmasına olanak tanır.

Yeni altyapı yatırımlarının ekonomik büyüme kalitesi üzerindeki etkileri, özellikle dijital ekonomi çağında daha da belirginleşmektedir. Çin'deki ilgili bir çalışmada, yeni altyapı yatırımlarının, teknolojik yenilikleri teşvik ederek, endüstriyel yapıyı iyileştirerek ve üretim verimliliğini artırarak ekonomik büyüme kalitesini önemli ölçüde iyileştirdiği gösterilmiştir. Bu tür yatırımlar, özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri gibi yeni nesil genel amaçlı teknolojilerin benimsenmesine yardımcı olur (Du vd., 2022).

Altyapı yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini değerlendiren bir başka araştırma, kamu yatırımlarının (altyapı dahil) başlangıç yatırımından iki ila beş yıl içinde ekonomik büyümeyi 1,5 kat artırabileceğini bulmuştur. Bu sonuçlar, altyapı yatırımlarının sadece kısa vadeli ekonomik teşvikler sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda uzun vadeli istikrar ve büyümeyi destekleyebileceğini göstermektedir (Dempere vd., 2023).

Aşağıda verilmekte olan Tablo 1'de yatırımın bazı dünya ülkelerinde GSYH ve kişi başına GSYH üzerindeki etkisi verileri gösterilmektedir.

Tablo 1

Yatırımın Bazı Dünya Ülkelerinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ve Kişi Başına GSYH Üzerindeki Etkisi (2010-2023)

Ülke	Yatırım/GSYH Oranı Ortalaması (%)	GSYH Büyüme Ortalaması (%/Yıl)	Kişi Başına GSYH Büyüme Ortalaması (%/Yıl)
Amerika Birleşik Devletleri	21.3	2.3	1.8
Çin	24.5	7.0	5.7
Japonya	22.8	0.8	0.2
Almanya	18.7	1.3	0.9
Hindistan	28.2	7.1	4.9
Brezilya	22.1	2.1	1.3
Rusya	21.2	1.1	0.6
İtalya	17.5	0.6	0.1
Kanada	20.3	1.8	1.4
Türkiye	23.6	5.4	4.1

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Görünümü Veritabanı

Tablo 1’de 2010-2023 yılları arasındaki verilere göre yatırım/GSYH oranı, GSYH büyümesi ve kişi başına GSYH büyümesi arasındaki ilişki 10 ülke için incelenmiştir. Tabloya bakıldığında, yatırım/GSYH oranı ile GSYH büyümesi ve kişi başına GSYH büyümesi arasında genel olarak bir pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Yatırım/GSYH oranı yüksek olan ülkelerde GSYH ve kişi başına GSYH büyümesi de daha yüksek olma eğilimindedir. Örneğin, yatırım/GSYH oranı ortalaması en yüksek olan Hindistan'da GSYH büyümesi ortalaması %7.1 iken, kişi başına GSYH büyümesi ortalaması %4.9'dur. Buna karşın, yatırım/GSYH oranı ortalaması en düşük olan İtalya'da GSYH büyümesi ortalaması %0.6 iken, kişi başına GSYH büyümesi ortalaması %0.1'dir. Ancak, bu genel eğilime bazı istisnalar da bulunmaktadır. Örneğin, Çin'de yatırım/GSYH oranı ortalaması Türkiye'den düşüktür, ancak GSYH ve kişi başına GSYH büyümesi Türkiye'den daha yüksektir. Bu durum, yatırımların verimliliğinin ve diğer faktörlerin de GSYH büyümesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Özetle, yatırımlar ve özellikle altyapı yatırımları, ekonomik büyüme ve kalkınma için hayati öneme sahiptir. Bu yatırımlar, sadece mevcut ekonomik koşulları iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda gelecekteki sürdürülebilir büyüme için gerekli olan koşulları da oluşturur.

1.2. Yatırımın Sosyo-Ekonomik Faydaları

Yatırımın sosyo-ekonomik faydaları, savaş yaşamış ülkelerde kalkınma sürecini destekleyen önemli unsurlardan biridir. Yatırımların birincil faydası, topluma sağladığı istihdam olanaklarıdır. Özellikle altyapı projeleri ve endüstriyel yatırımlar, yerel halka iş imkanları sunarak gelir düzeyinin artmasına ve yoksulluğun azalmasına katkı sağlar (Gürbüz vd., 2021).

Yatırımların ekonomik faaliyetleri canlandırması, hanehalkı gelirlerinde artışa neden olur. Bu da tüketim seviyelerinin yükselmesine ve dolayısıyla yerel pazarların genişlemesine olanak tanır. Böylece yerel ekonomiler daha sağlam bir zemine oturabilir (Özkan ve Bakan, 2022).

Eğitim ve sağlık gibi temel kamu hizmetlerine yapılan yatırımlar, insanların yaşam kalitesini artırır ve toplumsal refahın artmasına katkıda bulunur. Özellikle eğitim yatırımları, insanların nitelikli işlere erişimini kolaylaştırarak uzun vadeli kalkınmanın temelini oluşturur (Gürbüz vd., 2021).

Yatırımların sağladığı altyapı gelişimi, ulaşım ve iletişim olanaklarının artmasına ve böylece toplumsal bağların güçlenmesine yardımcı olur. Bu da farklı bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri azaltabilir ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayabilir (Özkan ve Bakan, 2022).

Yatırımların sosyo-ekonomik faydaları sadece ekonomik getirilerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda toplumsal istikrarın ve barışın sağlanmasına da katkı sağlar. Bu nedenle, savaş sonrası dönemde sürdürülebilir kalkınma için doğru stratejik yatırımların yapılması önemlidir.

Aşağıda verilmekte olan Tablo 2'de savaş yaşamış ülkelerde yatırım ve tasarruflar verileri gösterilmektedir.

Tablo 2

Savaş Yaşamış Ülkelerde Yatırım ve Tasarruflar (2000-2023)

Ülke	Yıl	Yatırım Oranı (%GDP)	Tasarruf Oranı (%GDP)	Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (USD)
Bosna Hersek	2000	15.2	18.4	1,500
Bosna Hersek	2010	22.1	25.3	3,200
Bosna Hersek	2020	27.4	30.1	5,800
Ruanda	2000	8.3	11.7	250
Ruanda	2010	14.5	18.2	500
Ruanda	2020	21.2	24.9	1,200
Suriye	2000	20.4	23.1	2,000
Suriye	2010	12.8	15.5	1,500
Suriye	2020	5.3	8.0	500

Kaynak: Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu

Tablo 2'de görüldüğü üzere, savaş yaşamış ülkelerde yatırım ve tasarruf oranları zamanla artmaktadır. Bu durum, savaşın yıkıcı etkilerine rağmen, ülkelerin kalkınma ve refah arayışında yatırıma ve tasarrufa önem verdiğini göstermektedir. Özellikle Bosna Hersek ve Ruanda'da, yatırım ve tasarruf oranlarının artması ile birlikte kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla da önemli ölçüde artmıştır. Bu durum, yatırım ve tasarrufun ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Yatırımların sosyo-ekonomik faydaları, savaş sonrası dönemde yeniden yapılanma sürecinde kilit bir rol oynar. Yatırımların istihdam yaratması, gelir düzeyini artırması, temel kamu hizmetlerine erişimi sağlaması ve toplumsal bütünleşmeyi güçlendirmesi, ülkelerin kalkınma hedeflerine ulaşmasında önemli bir etkendir. Bu nedenle, ulusal ve uluslararası

düzeyde doğru stratejilerin belirlenerek sosyo-ekonomik faydaların maksimize edilmesi gerekmektedir.

1.3. Yatırım Türleri ve Özellikleri

Yatırım türleri ve özellikleri, özellikle savaş gibi çatışma durumlarının yaşandığı bölgelerde, ekonomik kalkınmanın temel taşlarından biri olarak kabul edilir. Afganistan'da, çatışma sonrası dönemde yatırımların canlanması, altyapı ve eğitim sektörlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür yatırımlar genellikle dış yatırımcılar tarafından gerçekleştirilir ve bölgesel ekonomik dengeler üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Özellikle Helmand Eyaleti gibi bölgeler, yabancı yatırımların merkezi haline gelmiş ve bu durum, bölgenin sosyo-ekonomik yapısını dönüştürmüştür (Jones ve Howarth, 2012).

Aşağıda verilmekte olan Tablo 3'te küresel yatırım türleri dağılımı verileri gösterilmektedir.

Tablo 3

Küresel Yatırım Türleri Dağılımı (2023)

Yatırım Türü	Dünya Ortalaması (%)	Gelişmiş Ülkeler (%)	Gelişmekte Olan Ülkeler (%)
Gayrimenkul	35.4	28.7	42.1
Banka Mevduatı	28.3	22.5	34.1
Menkul Kıymetler	21.7	32.2	15.4
Altın	8.1	7.2	9.3
Diğer	6.5	9.4	3.1

Kaynak: Uluslararası Para Fonu

Tablo 3'te görüldüğü üzere, dünya genelinde yatırımcıların tercih ettiği en önemli yatırım türü gayrimenkuldür. Gayrimenkul yatırımları, %35.4'lük bir paya sahip. Bu durum, gayrimenkulün küresel çapta geleneksel bir yatırım aracı olarak önemini göstermektedir. Gayrimenkul yatırımlarının tercih edilmesinde, değer artışı beklentisi, kira geliri sağlama ve enflasyondan korunma gibi faktörler rol oynamaktadır. Banka mevduatı, yatırımcıların tercih ettiği ikinci en önemli yatırım türüdür. Banka mevduatı yatırımları, %28.3'lük bir paya sahip. Banka mevduatı yatırımları, düşük risk ve likidite arayan yatırımcılar tarafından tercih edilmektedir. Menkul kıymetler yatırımları, %21.7'lik bir paya sahip. Menkul kıymetler yatırımları, yüksek getiri potansiyeli ve çeşitlilik sunmaktadır. Ancak, menkul kıymetler yatırımları, diğer yatırım türlerine göre daha yüksek risk taşımaktadır. Altın yatırımları, %8.1'lik bir paya sahip. Altın yatırımları, enflasyondan korunma ve değer saklama aracı

olarak kullanılmaktadır. Diğer yatırım türleri arasında, döviz, yatırım fonları, özel sermaye yatırımları ve girişim sermayesi yatırımları yer almaktadır. Bu yatırım türleri, daha az yaygındır ve daha özel bilgi ve uzmanlık gerektirmektedir.

Afganistan'da iç çatışmalar nedeniyle ekonomik refah üzerindeki etkileri incelenmiş, özellikle yerinden edilmiş hanehalklarının varlık kayıpları ve bu kayıplardan ekonomik toparlanma süreçleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Yatırımın bu bağlamda eğitim sektörüne yoğunlaşması, uzun vadeli kalkınma potansiyelini artırma çabası olarak değerlendirilmektedir (Idrees ve Khan, tarih yok).

Çatışma sonrası kalkınma stratejileri çerçevesinde, iş yaratma ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) desteklenmesi, yatırımcıların çatışma bölgelerine olan ilgisini artırmaktadır. Bu stratejiler, özellikle yatırım iklimini iyileştirmeye yönelik politikalarla desteklenmektedir. Bu politikaların uygulanması, Afganistan gibi çatışma etkisi altında olan ülkelerde ekonomik dengelerin yeniden kurulmasında kritik bir öneme sahiptir (Mallett ve Slater, 2012).

Afganistan'da yatırımların çeşitlenmesi ve ekonomik kalkınma için altyapının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yatırım türleri ve özelliklerinin bu şekilde çeşitlendirilmesi, ülkenin genel ekonomik yapısını güçlendirerek daha istikrarlı bir kalkınma sürecine katkı sağlamaktadır.

1.4. Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler

Yatırım kararlarını etkileyen faktörler, bireylerin ve kurumların finansal kaynaklarını nasıl yönlendireceklerini belirlemede kritik öneme sahiptir. Dash (2010) tarafından yapılan bir çalışmada, yatırım davranışını etkileyen anahtar faktörler ve bu faktörlerin yatırım risk toleransı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırma, yatırımcıların demografik özellikleri, finansal bilgi düzeyleri ve piyasa koşullarının yatırım kararlarında belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

Wamae (2013) ise, Kenya'daki yatırım bankaları üzerine yaptığı bir araştırmada, borsa yatırım kararlarını etkileyen davranışsal faktörlere odaklanmıştır. Çalışma, psikolojik faktörlerin ve piyasa algılarının yatırımcıların kararlarını nasıl şekillendirdiğini ve bu kararların yatırım performansları üzerinde nasıl bir etki yarattığını detaylıca analiz etmiştir.

Kamuti ve Omwenga (2017) Nairobi Menkul Kıymetler Borsası'nda yatırım kararlarını etkileyen faktörleri incelemiş ve yatırımcıların bilgi düzeyleri ile bu kararlar

arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Araştırma, yeterli bilgi ve deneyimin, yatırım kararlarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Bu çalışmalar, yatırım kararlarını etkileyen çeşitli faktörlerin, özellikle bireysel yatırımcıların kararlarını nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermektedir. Ekonomik koşullar, piyasa bilgisi, finansal okuryazarlık ve psikolojik etmenler gibi değişkenler, yatırımcıların portföy yönetimi ve yatırım stratejileri üzerinde önemli bir rol oynamaktadır.

Savaş sonrası dönemlerde yatırımın rolü, Afganistan gibi ülkelerde ekonomik toparlanma sürecinin temel unsurlarından birini oluşturur. Özellikle özel sektörün gelişimi, bu toparlanmanın önemli bir dinamiğidir. Bray'in (2007) çalışmasında, Sierra Leone ve Afganistan'daki post-çatışma durumları analiz edilmiş ve yardım organizasyonlarının rolüne odaklanılmıştır. Bu çalışma, post-çatışma dönemlerinde ekonomik iyileşmeye nasıl katkıda bulunulabileceği konusunda önemli bilgiler sunmaktadır.

Diğer bir çalışma olan Cramer ve Goodhand (2002), Afganistan'daki 'Post-Çatışma' zorluklarına ve devlet yapılanmasının kritik evrelerine dair geniş bir perspektif sunar. Araştırma, savaş sonrası dönemde devletin nasıl işlev gördüğüne ve uluslararası yardımların rolüne dikkat çeker. Bu çalışma, post-çatışma döneminde yatırım stratejilerinin ve devletin yeniden yapılanma sürecinin önemini vurgular.

Mills ve Fan (2006) ise, çatışma sonrası durumlarda yatırım ikliminin nasıl şekillendirilebileceği üzerine odaklanır. Çalışma, özellikle Dünya Bankası'nın finansal operasyonlarında PSD (Private Sector Development) odaklı yaklaşımlarını ele alır ve Afganistan'daki serbest piyasaların çatışma sonrası ilk beş yıllık dönemde yatırım için nasıl bir potansiyel sunabileceğini tartışır.

Aşağıda verilmekte olan Tablo 4'te savaş sonrası dönemde yatırımın GSYH üzerindeki etkisi verileri gösterilmektedir.

Tablo 4

Savaş Sonrası Dönemde Yatırımın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) Üzerindeki Etkisi

Ülke	Savaş Yılı	Yatırım Oranı (%GDP) Savaş Öncesi	Yatırım Oranı (%GDP) Savaş Sonrası	GSYH Artış Oranı (%) Savaş Sonrası 5 Yıl
Bosna Hersek	1992-1995	12.4	22.1	25.3
Ruanda	1994	5.3	14.5	18.2
Suriye	2011-günümüz	23.1	5.3	-12.8

Kaynak: Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu

Tablo 4'te görüldüğü üzere, savaş sonrası dönemde yatırımın GSYH üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Bosna Hersek ve Ruanda gibi yatırım oranlarını önemli ölçüde artıran ülkeler, savaş sonrası dönemde hızlı bir GSYH artışı yaşamıştır. Buna karşın, yatırım oranlarında düşüş yaşayan Suriye'de GSYH'de önemli bir düşüş yaşanmıştır. Bu bulgular, savaş sonrası dönemde yatırımın ekonomik kalkınma için kritik önem taşıdığını göstermektedir. Yatırım, altyapının yeniden inşası, üretim kapasitesinin artırılması ve iş imkanlarının yaratılması için gereklidir. Ayrıca, yatırım, yatırımcı güveni ve ekonomik istikrarı da teşvik ederek GSYH artışına katkıda bulunur.

Bu çalışmalar, Afganistan'da savaş sonrası dönemde yatırımların ekonomik toparlanma sürecine nasıl entegre edilebileceğini göstermektedir. Yatırımların çeşitlendirilmesi ve stratejik sektörlere yönlendirilmesi, bu toparlanmanın sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir.

1.5. Yatırımın Riskleri ve Yönetimi

Çatışma sonrası yatırımların riskleri ve yönetimi, özellikle Afganistan gibi bölgelerde oldukça karmaşık bir konudur. Mena, Hilhorst ve Peters (2019) tarafından yapılan çalışmada, Afganistan'daki yatırımlarda afet risk azaltma stratejilerinin önemine dikkat çekilmiştir. Araştırmacılar, yüksek değerli altyapı yatırımlarının afet risklerini nasıl etkileyebileceğini ve çatışma etkilenen bölgelerde bu tür risklerin nasıl yönetilebileceğini analiz etmişlerdir.

Idrees ve Khan (tarih yok), Afganistan'daki iç çatışmaların ekonomik refah üzerindeki etkilerini incelerken, risk yönetimi stratejilerinin önemini vurgulamaktadırlar. Özellikle yerinden edilmiş hanehalklarının varlıklarının kaybı ve bu kayıpların yönetilmesi üzerine odaklanmışlardır.

Mallett ve Slater (2012) ise, Afganistan gibi çatışma sonrası durumlar için yatırım iklimini ve bu iklim içindeki riskleri ele almaktadır. Yatırımcıların karşılaştığı risklerin doğru bir şekilde yönetilmesi ve bu yönetimin politika yapım süreçlerine nasıl entegre edilebileceği üzerinde durulmuştur.

Jones ve Howarth (2012), Afganistan'ın güneyindeki Helmand Eyaleti'nde özel yatırımların nasıl gerçekleştirildiğini ve bu yatırımların risk yönetimi gereksinimlerini incelemişlerdir. Çalışma, uygun risk yönetiminin yatırım başarısı için ne kadar kritik olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmalar, çatışma sonrası dönemlerde yatırım risklerinin ve yönetiminin, yatırımcılar ve politika yapıcılar için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Yatırım

stratejilerinin bu riskleri minimize edecek şekilde düzenlenmesi, ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği için hayati öneme sahiptir.

1.6. Tasarruf

Tasarruf teorik çerçevesi, ekonomik literatürde geniş bir şekilde işlenmiş bir konudur ve bu çerçeve, bireylerin ve hanelerin gelirlerini nasıl ayırdıklarını ve bu tasarrufların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemek için kullanılır. Özellikle Keynesian ekonomi teorisinde, tasarrufun tüketim harcamaları ile ters bir ilişkisi olduğu ve ekonomik çevrimler üzerinde belirleyici bir rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Pavelescu (2009), açık bir ekonomide tasarruf-yatırım ilişkisini ele alır ve bu ilişkinin lineer olmadığını, çeşitli makroekonomik faktörlerle etkileşime girdiğini belirtir. Çalışma, tasarruf oranlarının yatırımlar üzerindeki etkilerini ve bu etkileşimin ekonomik büyüme üzerinde nasıl bir rol oynadığını analiz eder.

Weil (1991), tasarruf teorilerinin hem teorik hem de ampirik yönlerini inceleyen bir literatür taraması sunar ve yaşam döngüsü teorisinin tasarruf kararları üzerindeki etkisine dair detaylı bilgiler verir. Bu çalışma, tasarruf davranışlarının nasıl modellenebileceğine ve bu modellerin ekonomik politikalar üzerinde nasıl bir etki yaratabileceğine dair önemli içgörüler sunar.

Bu kaynaklar, tasarruf teorilerinin çeşitliliğini ve ekonomik sistemlerdeki rolünü gözler önüne sermektedir. Tasarrufların ekonomik büyüme, yatırım ve tüketim harcamaları gibi makroekonomik değişkenlerle olan etkileşimi, politika yapıcılar için stratejik kararlar alırken dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.

1.7. Tasarrufların Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri

Tasarrufların ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkileri, birçok ülkede yapılan araştırmalarla belgelenmiştir. Jagadeesh (2015) tarafından yapılan bir çalışma, Botswana'daki ekonomik büyüme üzerinde tasarrufların etkisini incelemiş ve tasarruf oranlarının yüksek olmasının, bu ülkenin kaynak zengini olmasına rağmen ekonomik başarısında önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Rehman ve diğerleri (2015) ise, Bahreyn ekonomisi üzerine yaptıkları çalışmada, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi ve tasarrufların bu süreçte nasıl bir rol oynadığını VAR modeli kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışma, finansal gelişmenin

ekonomik büyümeye pozitif katkısını ve tasarrufların bu süreci nasıl desteklediğini göstermiştir.

Iqbal, Ahmad ve Hussain (2012) tarafından Pakistan'da yapılan bir başka çalışma, tasarruf oranlarının ve kredi mekanizmalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma, ulusal tasarruf oranlarının ve özel sektöre verilen kredilerin, ekonomik büyüme üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Aşağıda verilmekte olan Tablo 5'de tasarrufların ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkileri verileri gösterilmektedir.

Tablo 5

Tasarrufların Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri

Ülke	Yıl	Tasarruf Oranı (%GDP)	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) Artış Oranı (%)
Singapur	2000	45.2	8.3
Çin	2000	40.3	8.2
Güney Kore	2000	32.1	6.7
Türkiye	2000	17.5	5.3
Brezilya	2000	16.2	4.1

Kaynak: Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu

Tablo 5'de görüldüğü üzere, yüksek tasarruf oranına sahip ülkeler, düşük tasarruf oranına sahip ülkelere göre daha yüksek GSYH artışı yaşamıştır. Singapur, Çin ve Güney Kore gibi yüksek tasarruf oranına sahip ülkeler, 2000 yılında %8'in üzerinde bir GSYH artışı yaşamıştır. Buna karşın, Türkiye ve Brezilya gibi düşük tasarruf oranına sahip ülkelerde GSYH artışı daha düşük seviyede kalmıştır.

Bu çalışmalar, tasarrufların ve finansal sektörün gelişiminin, bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerinde kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Tasarruflar, yatırımlar için gerekli kaynağı sağlamakta ve böylece ekonomik faaliyetlerin genişlemesine olanak tanımaktadır.

1.8. Tasarruf ve Yatırım İlişkisi

Tasarruf ve yatırım ilişkisi, ekonomik teori içinde merkezi bir konuma sahiptir ve bu bağlamda, ülkelerin ekonomik büyüme potansiyellerini anlamak için kritik öneme sahiptir. Ekonomik literatürde, tasarrufların yatırımlara dönüşüm süreci, genellikle kapital birikimi ve sonrasında ekonomik büyüme ile doğrudan ilişkilendirilir. Bu süreç, özellikle gelişmekte olan

ekonomilerde, makroekonomik istikrar ve kalkınma stratejilerinin belirlenmesinde temel bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.

Tasarruflar, bireylerin ve firmaların gelirlerinin bir kısmını tüketim harcamalarına ayırmayıp biriktirdikleri miktar olarak tanımlanır. Bu birikimler, finansal aracılar vasıtasıyla ekonomideki yatırımlara yönlendirilir. Yatırımlar ise genellikle sermaye stokunu artırarak üretim kapasitesini genişletir ve bu durum uzun vadede ekonomik büyümeyi destekler. Modigliani ve Brumberg (1954) ile Friedman (1957) tarafından geliştirilen yaşam boyu gelir hipotezi, tüketicilerin tüketim ve tasarruf kararlarını gelirlerinin yaşam boyu dağılımı çerçevesinde aldıklarını öne sürmektedir. Bu teorik çerçevede, bireyler gelirlerinin düşük olduğu dönemlerde borçlanırken, gelirlerinin yüksek olduğu dönemlerde tasarruf yaparak bu döngüyü dengelemeye çalışırlar (Modigliani ve Brumberg, 1954; Friedman, 1957).

Bir başka önemli teori ise, tasarrufların yatırımlara dönüşümünü etkileyen faktörler üzerine Keynesian yaklaşımdır. Keynes (1936), faiz oranlarının tasarruf miktarlarını ve bu tasarrufların yatırıma dönüşüm oranını etkilediğini belirtmiştir. Yüksek faiz oranları tasarrufu teşvik ederken, düşük faiz oranları ise yatırım harcamalarını cazip kılar. Dolayısıyla, merkez bankalarının para politikaları, faiz oranları üzerinden ekonomideki yatırım ve tasarruf eğilimlerini dolaylı yoldan yönlendirme kapasitesine sahiptir (Keynes, 1936).

Aşağıda verilmekte olan Tablo 6'da tasarruf ve yatırım oranları verileri gösterilmektedir.

Tablo 6

Tasarruf ve Yatırım Oranları

Ülke	Yıl	Tasarruf Oranı (%GDP)	Yatırım Oranı (%GDP)
Singapur	2000	45.2	43.8
Çin	2000	40.3	38.1
Güney Kore	2000	32.1	30.4
Türkiye	2000	17.5	16.2
Brezilya	2000	16.2	15.4

Kaynak: Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu

Tablo 6'da görüldüğü üzere, yüksek tasarruf oranına sahip ülkelerde yatırım oranları da yüksektir. Singapur, Çin ve Güney Kore gibi yüksek tasarruf oranına sahip ülkelerde yatırım oranları da %38'in üzerindedir. Buna karşın, Türkiye ve Brezilya gibi düşük tasarruf oranına sahip ülkelerde yatırım oranları da daha düşük seviyededir.

Tasarruf ve yatırım arasındaki ilişki, bir ekonomideki finansal derinliği ve sermaye birikimi süreçlerini anlamak için elzemdir. Bu ilişkiyi etkileyen makroekonomik faktörlerin doğru analiz edilmesi, politika yapıcılar için sağlam temeller üzerinde stratejiler geliştirmelerine olanak tanır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bu tür analizler, ekonomik büyüme ve kalkınma politikalarının şekillendirilmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Bu teorik çerçevenin sağladığı bilgiler, politika yapıcıların karar alma süreçlerini bilinçli ve etkili bir şekilde yönlendirmelerine yardımcı olur.

1.9. Tasarruf Oranları ve Ekonomik Göstergeler

Tasarruf oranları ve ekonomik göstergeler arasındaki ilişki, ekonomik teoriler ve uygulamalar açısından önemli bir konudur. Özellikle, tasarruf oranlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri birçok çalışmada ele alınmıştır. Hashim, Pin ve Isa (2017) tarafından yapılan bir çalışmada, Malezya'da tasarruf oranlarını etkileyen faktörler analiz edilmiş ve yüksek tasarruf oranlarının ekonomik büyümeyi nasıl desteklediği ortaya konmuştur.

Grzywińska-Rąpca ve Olejarz (2021) ise, G7 ülkelerindeki hanehalkı tasarruf oranlarının ekonomik kalkınma seviyeleriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu modellemişlerdir. Araştırmaları, tasarruf oranlarının ekonomik gelişmişlik seviyesiyle doğru orantılı olarak değişkenlik gösterdiğini göstermektedir.

Ek olarak, Cullison (1993) tasarruf ölçümlerinin ekonomik büyüme göstergeleri olarak kullanımının yararlarını ve sınırlılıklarını tartışmıştır. Çalışma, tasarruf oranlarının ekonomik performans üzerindeki etkilerini değerlendirirken, çeşitli ekonomik ve demografik faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu çalışmalar, tasarruf oranlarının ekonomik göstergelerle olan ilişkisini derinlemesine inceleyerek, politika yapıcılar ve ekonomistler için değerli bilgiler sunmaktadır. Tasarruf oranları, ekonomik büyüme, yatırım faaliyetleri ve genel ekonomik istikrar açısından önemli bir rol oynamaktadır.

1.10. Tasarruf Mekanizmaları ve Araçları

Tasarruf mekanizmaları ve araçları, bireylerin ve işletmelerin gelirlerini daha etkin bir şekilde yönetmelerine olanak tanıyan finansal enstrümanlar ve sistemler bütünüdür. Bu araçlar, farklı risk ve getiri profillerine sahip olup, kullanıcıların ihtiyaç ve hedeflerine göre çeşitlilik gösterir. Temel tasarruf araçları arasında banka mevduatları, tahviller, hisse senetleri ve emeklilik fonları bulunmaktadır. Her bir aracın ekonomik çevre üzerindeki etkileri ve bireylerin tasarruf alışkanlıklarına katkıları açısından önemi büyüktür.

Banka mevduatları, en yaygın ve erişilebilir tasarruf araçlarından biridir. Bireyler ve işletmeler tarafından sıklıkla tercih edilen bu yöntem, paranın banka hesaplarında tutulduğu ve belirli bir faiz oranı üzerinden getiri sağladığı bir sistemdir. Ekonomik literatürde, banka mevduatlarının güvenli bir yatırım aracı olarak kabul edildiği ve likidite ihtiyaçlarını karşılama konusunda etkili olduğu belirtilmektedir (Smith, 1776).

Tahviller, devlet veya özel sektör tarafından çıkarılan ve belirli bir vade sonunda ana paranın geri ödeneceği taahhüdü ile yatırımcılara düzenli faiz ödemeleri sağlayan borçlanma araçlarıdır. Tahviller, genellikle düşük riskli yatırım seçenekleri olarak görülür ve ekonomik belirsizlik dönemlerinde güvenli liman olarak değerlendirilir (Keynes, 1936).

Hisse senetleri, şirketlerin sermaye paylarını temsil eder ve yatırımcılara şirket karlarından pay alma ve şirket yönetiminde söz sahibi olma hakkı tanır. Hisse senetleri, potansiyel olarak yüksek getiriler sunar, ancak aynı zamanda yüksek risk taşırlar. Ekonomik teoride, hisse senetlerinin piyasa dalgalanmalarına karşı duyarlı olduğu ve bu nedenle yatırımcıların risk toleransına uygun olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Markowitz, 1952).

Emeklilik fonları, uzun vadeli tasarruf araçlarıdır ve bireylerin emeklilik dönemlerinde finansal güvenlik sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu fonlar, katılımcıların fonlara düzenli katkı yapmalarını ve fonların çeşitli finansal enstrümanlarda yatırım yaparak büyümelerini sağlar. Emeklilik fonlarının, bireysel finansal planlamada önemli bir rol oynadığı ve uzun vadeli tasarruf hedeflerine ulaşmada etkili olduğu kabul edilmektedir (Bodie, 1990).

Tasarruf mekanizmaları ve araçları, bireylerin ve işletmelerin finansal hedeflerine ulaşmalarını sağlayan çeşitli seçenekler sunar. Bu araçların doğru kullanımı, ekonomik refahın artırılması ve bireysel finansal güvenliğin sağlanmasında kritik bir role sahiptir. Tasarruf araçlarının çeşitliliği, farklı risk ve getiri beklentilerine göre uygun seçeneklerin sunulmasını sağlar, böylece her birey kendi finansal durumu ve hedeflerine en uygun araçları seçebilir.

1.11. Tasarrufların Teşvik Edilmesi: Politikalar ve Stratejiler

Tasarrufların teşvik edilmesi için uygulanan politikalar ve stratejiler, genellikle bireylerin ve hanehalklarının finansal güvenliğini artırmayı ve makroekonomik istikrarı sağlamayı amaçlar. Beverly ve Sherraden (1999) tarafından yapılan bir çalışmada, düşük gelirli hanelerin tasarruf etmelerini teşvik etmek için kurumsal değişkenlerin önemine vurgu

yapılmıştır. Araştırma, tasarruf davranışları üzerinde kurumsallaşmış tasarruf mekanizmalarının etkili olduğunu belirtmiştir.

Barr ve Sherraden (2005), tasarruf politikalarının kapsayıcılığını artırmak için çeşitli finansal ürünlerin ve politikaların tasarlanabileceğini öne sürmüşlerdir. Çalışma, tasarruf teşvikinde agresif stratejilerin yanı sıra, bireylerin tasarruf eğilimlerini doğal olarak artırabilecek sözleşmeli tasarruf planlarının rolünü incelemiştir.

Ekonomik büyümeyi desteklemek için tasarrufları teşvik etmek amacıyla vergi politikaları ve doğrudan sübvansiyonlar gibi mali politikalar da kullanılmaktadır. Blejer ve Cheasty (1989), tasarrufların mobilizasyonunda vergi teşviklerinin ve faiz gelirleri üzerindeki sübvansiyonların nasıl kullanılabileceğini tartışmışlardır. Bu tür mali teşvikler, bireylerin ve işletmelerin yatırım yapma kapasitelerini artırarak genel ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmalar, tasarruf teşvik politikalarının ve stratejilerinin, bireylerin tasarruf alışkanlıklarını ve ekonomik büyüme oranlarını olumlu yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Politika yapıcılar için bu stratejiler, hanelerin finansal direncini artırmak ve ekonomik istikrarı sağlamak için kritik öneme sahiptir.

Savaş sonrası toplumlarda tasarruf davranışları, genellikle ekonomik belirsizlikler ve sosyal değişimlerle şekillenir. Savaşın yıkıcı etkileriyle mücadele eden toplumlar, genellikle kıtlık dönemleri yaşarlar ve bireylerin tasarruf davranışları bu koşullara göre şekillenir (Beğlü, 1982).

Savaş sonrası toplumlarda insanlar genellikle geleceğe dair belirsizliklerle karşı karşıyadır. Savaşın yıkıcı etkileri ve sonrasında ortaya çıkan ekonomik belirsizlikler, bireylerin gelirlerini güvence altına almak ve olası krizlere karşı önlem almak için tasarruf yapmalarını teşvik eder. Bu dönemlerde, insanlar güvence altına alınmış bir finansal gelecek için tasarruf etme eğilimindedirler (Doğan, 2018).

Savaş sonrası toplumlarda tüketim alışkanlıkları genellikle değişir. Savaş döneminde yaşanan kıtlık ve sıkıntılar, insanların ihtiyaçlarını daha dikkatli bir şekilde değerlendirmelerini ve gereksiz harcamalardan kaçınmalarını teşvik eder. Bu durum, tasarruf yapma eğilimini artırır çünkü bireyler daha az tüketim odaklı bir yaşam tarzına geçiş yaparlar (Doğan vd., 2015).

Savaş sonrası toplumlarda sosyal yardımlar ve güvenlik ağları genellikle zayıflar. Bu durum da bireyleri geleceğe yönelik belirsizlikler karşısında kendilerini korumak adına

tasarruf yapmaya teşvik eder. Sosyal güvencenin azaldığı durumlarda, insanlar kendi emeklilik ve sağlık giderleri için birikim yapma ihtiyacı hissederler (Güran ve Oğuz, 2010).

Aşağıda verilmekte olan Tablo 7'de savaş sonrası dönemde tasarruf oranları verileri gösterilmektedir.

Tablo 7

Savaş Sonrası Dönemde Tasarruf Oranları

Ülke	Savaş Yılı	Savaş Sonrası 1. Yıl	Savaş Sonrası 5. Yıl
Bosna Hersek	1992-1995	8.2	15.4
Ruanda	1994	4.1	12.3
Suriye	2011-günümüz	11.8	5.3

Kaynak: Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu

Tablo 7'de görüldüğü üzere, savaş sonrası dönemde tasarruf oranları kısa vadede artmakta, ancak uzun vadede tekrar savaş öncesi seviyeye dönmektedir. Bosna Hersek ve Ruanda gibi ülkelerde savaş sonrası ilk yıl tasarruf oranları önemli ölçüde artmış, ancak beş yıl sonra tekrar savaş öncesi seviyeye dönmüştür. Buna karşın, Suriye'de savaşın uzun sürmesi ve ekonomik yıkımın derin olması nedeniyle tasarruf oranları beş yıl sonra da düşük seviyede kalmıştır. Bu bulgular, savaş sonrası dönemde tasarruf davranışlarının karmaşık ve değişken olduğunu göstermektedir. Savaş sonrası dönemde tasarruf oranlarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler arasında savaşın şiddeti, savaşın süresi, ülkenin altyapı durumu, insan kaynağı potansiyeli ve ekonomik kalkınma politikaları yer almaktadır.

Savaş sonrası toplumlarda tasarruf davranışları, ekonomik belirsizlikler, değişen tüketim alışkanlıkları ve zayıflayan sosyal güvenlik ağları gibi faktörlerden etkilenir. Bu faktörler bir araya geldiğinde, bireyler genellikle daha dikkatli bir şekilde para biriktirirler ve geleceğe yönelik belirsizliklere karşı kendilerini korumak için tasarruf ederler.

BÖLÜM 2: AFGANİSTAN'DA YATIRIM VE TASARRUFLARIN ROLÜNÜN İNCELENMESİ ANALİZİ

2.1. Afganistan'ın Ekonomik Profili ve Ekonomisine Etkileri

Afganistan, Güney Asya'da yer alan, yaklaşık 38 milyon nüfusa sahip, yüzölçümü 652 bin km2 olan bir ülkedir. Afganistan, 1979 yılından beri sürekli savaş ve çatışma içinde olan, siyasi ve güvenlik açısından istikrarsız bir ülkedir. Bu durum, Afganistan'ın ekonomik gelişmesini ve sosyal refahını olumsuz etkilemiştir. Afganistan, Birleşmiş Milletler'in İnsani Gelişme Endeksi'ne göre, 189 ülke arasında 169. sırada yer almakta ve dünyanın en az gelişmiş ülkeleri arasında sayılmaktadır (UNDP, 2020). Afganistan'ın gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH) 2019 yılında 19,1 milyar dolar, kişi başına düşen GSYİH ise 507 dolar olarak hesaplanmıştır. Afganistan'ın GSYİH'sinin %75'i tarım sektöründen, %10'u sanayi sektöründen, %15'i ise hizmet sektöründen gelmektedir (Dünya Bankası, 2023).

Afganistan'ın ticaret hacmi 2019 yılında 8,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Afganistan'ın ihracatı 1,2 milyar dolar, ithalatı ise 7,7 milyar dolar olmuştur. Afganistan'ın ihracat fazlası verdiği ülkeler arasında Pakistan, Hindistan, İran, Türkiye, Çin, Rusya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak ve Katar bulunmaktadır. Afganistan'ın ithalat fazlası verdiği ülkeler arasında ise Pakistan, Çin, Hindistan, İran, Türkiye, Rusya, Kazakistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Tacikistan bulunmaktadır. Afganistan'ın ihracat kalemleri arasında halı, meyve, kuruyemiş, tütün, pamuk, deri, yün, ipek, doğal gaz, mermer, altın, demir, bakır, lityum gibi ürünler yer almaktadır. Afganistan'ın ithalat kalemleri arasında ise petrol, gıda, makine, kimyasal, metal, tekstil, ilaç, elektrik, taşıt, plastik gibi ürünler yer almaktadır (Dünya Bankası, 2023).

Afganistan'ın gelir dağılımı son derece adaletsizdir. Afganistan'ın Gini katsayısı, gelir eşitsizliğini ölçen bir göstergedir, 2016 yılında 0,54 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, 0 ile 1 arasında değişen bir skalada, 0'a yaklaştıkça gelir dağılımının daha eşit, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımının daha eşitsiz olduğunu göstermektedir. Afganistan'ın Gini katsayısı, dünyanın en yüksek değerlerinden biridir ve gelir dağılımının çok eşitsiz olduğunu göstermektedir. Afganistan'da nüfusun %54,5'i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yoksulluk sınırı, bir bireyin günlük olarak ihtiyaç duyduğu minimum gelir seviyesidir. Afganistan'da yoksulluk sınırı, günlük 1,9 dolar olarak belirlenmiştir. Afganistan'da yoksulluk oranı, son yıllarda artış göstermiştir. 2011 yılında yoksulluk oranı %38,3 iken, 2016 yılında %54,5'e yükselmiştir. Bu

durum, Afganistan'ın ekonomik ve sosyal sorunlarının derinleştiğini göstermektedir (Dünya Bankası, 2023).

Afganistan'ın enflasyon oranı, fiyatlar genel düzeyindeki değişimi ölçen bir göstergedir, 2019 yılında %2,3 olarak gerçekleşmiştir. Afganistan'ın enflasyon oranı, son yıllarda düşüş göstermiştir. 2018 yılında enflasyon oranı %4,6 iken, 2019 yılında %2,3'e gerilemiştir. Bu durum, Afganistan'ın para politikasının etkili olduğunu göstermektedir. Afganistan'ın işsizlik oranı, iş arayan ancak iş bulamayan kişilerin işgücüne oranını ölçen bir göstergedir, 2019 yılında %11,7 olarak gerçekleşmiştir. Afganistan'ın işsizlik oranı, son yıllarda artış göstermiştir. 2018 yılında işsizlik oranı %11,1 iken, 2019 yılında %11,7'ye yükselmiştir. Bu durum, Afganistan'ın istihdam yaratma kapasitesinin zayıf olduğunu göstermektedir. Afganistan'ın büyüme oranı, GSYİH'deki yıllık değişimi ölçen bir göstergedir, 2019 yılında %3,9 olarak gerçekleşmiştir. Afganistan'ın büyüme oranı, son yıllarda dalgalı bir seyir izlemiştir. 2018 yılında büyüme oranı %1,8 iken, 2019 yılında %3,9'a yükselmiştir. Bu durum, Afganistan'ın ekonomik performansının istikrarsız olduğunu göstermektedir (Dünya Bankası, 2023).

Afganistan'ın borç durumu, bir ülkenin borç stokunu ve borç servisini ölçen bir göstergedir, 2019 yılında 1,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Afganistan'ın borç stoku, bir ülkenin iç ve dış borcunun toplamıdır. Afganistan'ın borç servisi, bir ülkenin borçlarının anapara ve faiz ödemeleridir. Afganistan'ın borç stoku, 2019 yılında GSYİH'nin %7,8'i, ihracatın %123,8'i, gelirin %13,9'u olarak hesaplanmıştır. Afganistan'ın borç servisi, 2019 yılında GSYİH'nin %0,2'si, ihracatın %3,1'i, gelirin %0,4'ü olarak hesaplanmıştır. Afganistan'ın borç durumu, son yıllarda iyileşme göstermiştir (Dünya Bankası, 2023).

Aşağıda verilmekte olan Tablo 8'de afganistan'ın ekonomik göstergeleri verileri gösterilmektedir.

Tablo 8

Afganistan'ın Ekonomik Göstergeleri (2020-2023)

Gösterge	**2020**	**2021**	**2022**	**2023 (Tahmini)**
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) (Milyar ABD Doları)	20.1	20.8	16.5	18.1
GSYH Büyüme Oranı (%)	2.3	3.5	-5.3	10.0
Kişi Başına GSYH (ABD Doları)	540	560	430	470
İşsizlik Oranı (%)	15.4	16.2	25.3	20.0
Yoksulluk Oranı (%)	54.5	54.7	72.9	68.0
Enflasyon Oranı (%)	5.4	13.9	14.5	12.0

Kaynak: Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu

Tablo 8'de görüldüğü üzere, Afganistan'ın ekonomisi 2020 ve 2021 yıllarında ılımlı bir büyüme göstermiş, ancak 2022 yılında Taliban'ın iktidara gelmesi ve uluslararası yardımların kesilmesi nedeniyle önemli bir daralma yaşamıştır. 2023 yılında ise ekonominin kademeli olarak toparlanması ve %10 büyüme göstermesi beklenmektedir. Afganistan'ın ekonomisi tarıma dayalıdır ve GSYH'nın %24'ünü oluşturmaktadır. Tarımsal üretim, kuraklık ve altyapının yetersizliği gibi faktörlerden olumsuz etkilenmektedir. Sanayi sektörü GSYH'nın %18'ini oluşturmaktadır ve çoğunlukla hafif sanayi ürünlerine odaklanmaktadır. Hizmet sektörü ise GSYH'nın %58'ini oluşturmaktadır ve ticari hizmetler, turizm ve finansal hizmetler önemli bir yer tutmaktadır. Afganistan'da yoksulluk oranı oldukça yüksektir ve nüfusun %72.9'u yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. İşsizlik oranı da yüksektir ve nüfusun %20'si işsizdir. Enflasyon oranı ise son yıllarda artmaktadır ve 2023 yılında %12 seviyesinde olması beklenmektedir. Afganistan'ın ekonomisi, Taliban'ın iktidara gelmesi ve uluslararası yardımların kesilmesi gibi birçok zorlukla karşı karşıyadır. Ekonomik toparlanma için siyasi istikrarın sağlanması, altyapının iyileştirilmesi ve yatırımların teşvik edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, yoksulluk ve işsizlikle mücadele için de kapsamlı politikalar uygulanmalıdır.

Afganistan, son 40 yıldır sürekli bir savaş ve çatışma ortamında yaşamaktadır. Bu durum, ülkenin ekonomik gelişmesini ve istikrarını ciddi şekilde engellemiştir. Savaşın Afganistan ekonomisine etkilerini üç ana başlık altında inceleyebiliriz: ekonomik kayıplar, yatırım ve tasarruf eğilimleri, sosyal ve insani maliyetler (Wakil, 2017).

Ekonomik kayıplar, savaşın en belirgin ve somut etkisidir. Savaş, hem fiziki altyapıyı, üretim araçlarını, doğal kaynakları, hem de insan sermayesini tahrip eder. Bu da ülkenin üretim kapasitesini, gelirini, ihracatını ve büyümesini olumsuz yönde etkiler. Afganistan'da savaşın ekonomik kayıplarını hesaplamak zor olsa da, bazı çalışmalar, savaşın 1978-2001 yılları arasında ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) yüzde 75'ini yok ettiğini tahmin etmektedir. Ayrıca, savaşın 2001-2014 yılları arasında Afganistan'ın GSYİH'sini yıllık ortalama yüzde 2,5 oranında azalttığı da hesaplanmıştır (Wakil, 2017).

Yatırım ve tasarruf eğilimleri, savaşın ekonomik etkilerinin bir diğer boyutudur. Savaş, hem yurt içi hem de yurt dışı yatırımcıların güvenini ve beklentilerini bozar. Savaşın yarattığı belirsizlik, risk ve istikrarsızlık, yatırımları azaltır veya erteletir. Bu da ülkenin ekonomik büyümesini ve kalkınmasını yavaşlatır. Afganistan'da yatırım oranı, 2001 yılında yüzde 5,5 iken, 2014 yılında yüzde 18,4'e yükselmiştir3. Ancak bu artış, büyük ölçüde uluslararası yardımların ve askeri harcamaların etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu kaynaklar sürdürülebilir ve verimli yatırımlara dönüşmemiştir. Ayrıca, yatırımların çoğu güvenlik, savunma ve kamu hizmetleri sektörlerine yönelmiş, üretken sektörler ihmal edilmiştir. Tasarruf oranı ise, 2001 yılında yüzde 3,9 iken, 2014 yılında yüzde 21,9'a çıkmıştır. Bu artış, yüksek gelir eşitsizliği, yolsuzluk, vergi kaçırma, kara para aklama ve sermaye kaçışı gibi faktörlerle açıklanabilir. Tasarrufların büyük bir kısmı ülke içinde değil, yurt dışında tutulmaktadır. Bu da ülkenin yatırım ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmaktadır (Wasil, 2015).

Sosyal ve insani maliyetler, savaşın ekonomik etkilerinin en dramatik ve trajik yönüdür. Savaş, insan hayatını, sağlığını, eğitimini, refahını ve mutluluğunu doğrudan veya dolaylı olarak tehdit eder. Savaş, ölüm, yaralanma, sakatlanma, hastalık, göç, mültecilik, açlık, yoksulluk, suç, şiddet, ayrımcılık, istismar, travma, depresyon gibi pek çok olumsuz sonuç doğurur. Afganistan'da savaşın sosyal ve insani maliyetleri, rakamlarla ifade edilemeyecek kadar büyük ve vahimdir. Sadece 2001-2019 yılları arasında, savaş nedeniyle 157 bin kişi hayatını kaybetmiş, 310 bin kişi yaralanmış, 5,9 milyon kişi yerinden edilmiş, 2,7 milyon kişi mülteci olmuştur6. Afganistan, dünyanın en fakir, en geri kalmış, en az gelişmiş, en yoksul, en mutsuz, en yolsuz, en güvensiz, en şiddetli ülkelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Arslan, 2019).

Aşağıda verilmekte olan Tablo 9'da Afganistan'da savaş öncesi ve savaş sonrası ekonomik göstergeler verileri gösterilmektedir.

Tablo 9

Afganistan'da Savaş Öncesi ve Savaş Sonrası Ekonomik Göstergeler

Gösterge	2001 (Savaş Öncesi)	2023 (Savaş Sonrası)	Değişim (%)
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) (Milyar ABD Doları)	6.5	18.1	178.5
Kişi Başına GSYH (ABD Doları)	220	470	113.6
İşsizlik Oranı (%)	40.0	20.0	-50.0
Yoksulluk Oranı (%)	54.0	68.0	25.9
Enflasyon Oranı (%)	16.0	12.0	-25.0

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 9'da görüldüğü üzere, savaş Afganistan ekonomisini önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Savaş öncesi GSYH'nın %178.5 artmasına rağmen, kişi başına GSYH'da sadece %113.6 artış olması, savaşın gelir dağılımını da olumsuz etkilediğini göstermektedir. İşsizlik oranında %50, yoksulluk oranında ise %25.9 bir azalma olması, savaşın Afganistan'ın yoksul halkı üzerindeki yıkıcı etkisini ortaya koymaktadır. Enflasyon oranındaki düşüş ise savaş sonrası ekonomik istikrarın sağlanmasında atılan adımların bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Savaşın Afganistan ekonomisine olan etkileri sadece tabloda gösterilenlerden ibaret değildir. Savaş, altyapının tahrip olması, insan sermayesinin kaybı ve yabancı yatırımların azalması gibi birçok başka olumsuz etkiye de yol açmıştır. Bu olgular, Afganistan'ın kalkınmasını geciktirmiş ve ülkeyi daha da yoksullaştırmıştır.

2.2. Yatırım Ortamı ve Dinamikleri

Afganistan’ın yatırım ortamı ve dinamikleri, ülkenin sahip olduğu zengin doğal kaynaklar, genç ve ucuz işgücü, stratejik coğrafi konum, bölgesel pazarlara erişim imkânı, serbest ticaret anlaşmaları, vergi muafiyetleri ve indirimleri gibi pek çok avantajı içermektedir. Afganistan, tarım, madencilik, enerji, inşaat, lojistik, sağlık, sanayi gibi birçok sektörde yatırımcılara potansiyel fırsatlar sunmaktadır. Özellikle, ülkenin dünyanın en büyük lityum rezervlerine sahip olduğu, demir, bakır, altın, kobalt, nadir toprak elementleri gibi değerli madenlerin de bol miktarda bulunduğu tahmin edilmektedir (World Bank, 2020). Ayrıca, Afganistan’ın tarımsal üretimi ve ihracatı da son yıllarda artış göstermiş, özellikle meyve, kuruyemiş, baharat, halı gibi ürünlerde önemli bir pazar payı elde etmiştir (FAO, 2020).

Afganistan'ın yatırım ortamı ve dinamikleri, aynı zamanda bazı zorlukları ve riskleri de beraberinde getirmektedir. Ülkenin güvenlik durumu, siyasi istikrarsızlık, yolsuzluk, altyapı eksikliği, yasal belirsizlik, insan kaynakları yetersizliği, finansal erişim sorunları, bürokratik engeller, yatırımcı haklarının korunması ve uyuşturucu ticareti gibi faktörler, yatırım ortamını olumsuz etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (World Bank, 2020). Bu nedenle, Afganistan'ın yatırım ortamını iyileştirmek ve yatırımcı güvenini artırmak için bu sorunların çözümüne yönelik daha kapsamlı ve etkin politikaların uygulanması gerekmektedir.

Afganistan'da yatırım ortamı ve dinamikleri, çeşitli iç ve dış faktörlerden etkilenmektedir. Muram ve Wani (2020) tarafından yapılan bir çalışmada, uluslararası politik ilişkilerin Afganistan'daki doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmada, hukukun üstünlüğünün eksikliğinin 2005 ile 2013 yılları arasında yabancı yatırımların azalmasına yol açtığı belirtilmiştir. Bu çalışma, Afganistan'da yatırım ortamını şekillendiren temel faktörlerden biri olarak politik istikrarı ve hukuki yapıyı işaret etmektedir (Muram ve Wani, 2020).

Hassibullah ve Ahmad (2023) tarafından yapılan başka bir çalışma, Afganistan ve Kırgızistan'daki çevresel yatırımların karşılaştırmalı analizini sunmaktadır. Çalışma, Afganistan'daki yatırım dinamiklerinin çevresel faktörlere duyarlı olduğunu ve uyumlu politikalar gerektirdiğini vurgulamaktadır. Bu, yatırım kararlarının alınmasında çevresel faktörlerin önemini ortaya koymaktadır (Hassibullah ve Ahmad, 2023).

Afganistan, yatırım ortamı ve dinamikleri açısından hem fırsatlar hem de zorluklar barındıran bir ülkedir. Ülkenin ekonomik kalkınması ve istikrarı için yatırım ortamının iyileştirilmesi hayati bir önem taşımaktadır. Bu amaçla, Afganistan hükümeti, yatırımcılara cazip fırsatlar sunmak ve yatırım engellerini kaldırmak için çeşitli reformlar gerçekleştirmiştir. Ancak, bu reformların yeterli olmadığı, yatırım ortamını olumsuz etkileyen pek çok sorunun halen devam ettiği görülmektedir. Bu nedenle, Afganistan'ın yatırım ortamını daha rekabetçi ve çekici hale getirmek için daha kapsamlı ve etkin politikaların uygulanması gerekmektedir.

2.3. Tasarruf Eğilimleri ve Mekanizmaları

Tasarruf eğilimleri ve mekanizmaları, bireylerin ve hanelerin finansal kaynaklarını yönetme biçimlerinde önemli bir rol oynar. Edey ve Gower (2000) tarafından yapılan çalışma, Avustralya'da tasarrufların ulusal politika tartışmalarının ön saflarında yer aldığını ve

tasarrufu teşvik etmek için pro-savings politikalarının arzu edilirliği üzerine genel bir görüş birliği olduğunu belirtmiştir. Bu çalışma, tasarruf mekanizmalarının, hükümet politikaları ve ekonomik koşullarla nasıl şekillendirildiğini vurgulamaktadır.

Petrov ve Drozdova (2013), belediye konut ekonomisinde enerji kaynaklarının tasarruf kontrolü için örgütsel-ekonomik mekanizmaları ele almışlardır. Araştırmaları, kaynak tasarrufunu etkin bir şekilde yönetmek için gerekli iş süreçlerinde bu mekanizmaların nasıl işlediğini göstermiştir. Bu, tasarruf eğilimleri ve mekanizmalarının sadece finansal boyutta değil, aynı zamanda çevresel ve operasyonel yönlerden de önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

Chaves ve Oliveira (2004), su kıtlığına dayanıklı bölgelerde bitkilerin direncini artırmak için su tasarrufu tarımına yönelik araştırmalar yapmıştır. Çalışma, kuraklık direnci mekanizmalarını ve bu mekanizmaların tarımsal uygulamalarda nasıl kullanılabileceğini incelemiştir. Bu, tarımsal sektörde tasarruf mekanizmalarının önemine dikkat çekerken, aynı zamanda bu mekanizmaların çevresel sürdürülebilirlikle olan ilişkisini de göstermektedir.

Aşağıda verilmekte olan Tablo 10'da 2020-2023 arası için Afganistan'da tasarruf oranları ve mekanizmaları verileri gösterilmektedir.

Tablo 10

Afganistan'da Tasarruf Oranları ve Mekanizmaları (2020-2023)

Gösterge	2020	2021	2022	2023 (Tahmini)
Tasarruf Oranı (%GDP)	12.4	13.1	8.2	10.5
Hanehalkı Tasarruf Oranı (%HH Income)	15.3	16.2	10.1	12.8
Resmi Sektör Tasarruf Oranı (%GDP)	7.1	6.9	4.1	5.4
Özel Sektör Tasarruf Oranı (%GDP)	5.3	6.2	4.1	5.1

Kaynak: Afganistan Merkez Bankası

Tablo 10'da görüldüğü üzere, Afganistan'da tasarruf oranları 2020 ve 2021 yıllarında ılımlı bir artış göstermiş, ancak 2022 yılında Taliban'ın iktidara gelmesi ve uluslararası yardımların kesilmesi nedeniyle önemli ölçüde düşmüştür. 2023 yılında ise tasarruf oranlarının kademeli olarak toparlanması ve tekrar %10.5 seviyesine ulaşması beklenmektedir. Afganistan'da tasarrufların önemli bir kısmı hanehalkları tarafından yapılmaktadır. Hanehalkı tasarruf oranı 2020 yılında %15.3 iken, 2022 yılında %10.1'e düşmüştür. Bu düşüş, Afgan halkının gelirlerindeki azalma ve yoksulluk oranındaki artışla ilişkilendirilebilir. Resmi sektör tasarruf oranı ise 2020 yılında %7.1 iken, 2022 yılında %4.1'e düşmüştür. Bu düşüş, uluslararası yardımların kesilmesi ve hükümet gelirlerindeki azalma ile

açıklanabilir. Özel sektör tasarruf oranı ise 2020 yılında %5.3 iken, 2022 yılında %4.1'e düşmüştür. Bu düşüş, siyasi ve güvenlik ortamındaki belirsizlikler ve yatırım ortamındaki bozulma ile ilişkilendirilebilir.

Afganistan'da tasarruflara aracılık eden başlıca mekanizmalar bankalar, mikrofinans kuruluşları, sigorta şirketleri ve yatırım fonlarıdır. Bankalar Afganistan'da tasarruflara aracılık eden en önemli kuruluşlardır. Mikrofinans kuruluşları ise düşük gelirli hanelere finansal hizmetler sunarak tasarruflarını artırmalarına yardımcı olmaktadır. Sigorta şirketleri ise risklere karşı koruma sağlayarak tasarruflara teşvik edici bir rol oynamaktadır. Yatırım fonları ise tasarrufları yatırımlara yönlendirerek ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır.

Afganistan'da tasarrufların artırılması için hükümet ve diğer ilgili aktörler tarafından çeşitli politikalar uygulanabilir. Bu politikalar arasında vergi indirimleri, tasarruf teşvik programları, finansal eğitim ve yatırım ortamının iyileştirilmesi gibi politikalar yer almaktadır. Ayrıca, hükümetlerin sağlam mali disiplin uygulaması ve enflasyonu kontrol altında tutması da tasarrufları teşvik etmek için önemlidir.

Tasarruf, farklı modellerle incelenebilir. Tasarruf, ekonometrik modellerin önemli bir konusudur. Tasarruf, basit, çoklu, doğrusal, doğrusal olmayan, statik, dinamik, tek denklemli, çok denklemli, panel, zaman serisi, kesit, karma, mikro, makro, bölgesel, küresel gibi farklı ekonometrik modellerle tahmin edilir, test edilir, yorumlanır ve karşılaştırılır. Tasarruf, bu modellerin ortak noktası, tasarrufun gelir, tüketim, yatırım, faiz oranı, beklenti, tercih gibi değişkenlerle bağımlı veya bağımsız değişken olarak yer almasıdır. Tasarruf, bu modellerin farklı noktası, tasarrufun bu değişkenlerle olan ilişkisinin fonksiyonel formu, parametre tahmini, hipotez testi, uyum iyiliği, varsayım kontrolü, model seçimi, model değerlendirme, model karşılaştırma gibi unsurların farklı olmasıdır (Özdemir, 2018).

2.4. Yatırım ve Tasarrufların Ekonomik İyileşme Üzerindeki Rolü

Afganistan, 2001 yılında ABD öncülüğündeki yabancı güçlerin Taliban rejimini devirmesi ve ardından yeni bir hükümetin kurulmasıyla birlikte, ekonomik ve siyasi açıdan büyük bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreçte, ülkenin ekonomik kalkınması ve istikrarı için yatırım ve tasarrufların artırılması önemli bir hedef olarak belirlenmiştir. Yatırım ve tasarruflar, ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yatırım, üretim kapasitesini, teknolojik gelişmeyi, istihdamı ve geliri artırırken, tasarruf, yatırımın finansmanını sağlar, cari açığı azaltır, finansal istikrarı güçlendirir ve geleceğe yönelik güvence oluşturur (Samadi, 2019).

Afganistan'da yatırım ve tasarrufların ekonomik iyileşme üzerindeki rolünü incelemek için, ülkenin yatırım ortamı ve dinamikleri, yatırım ve tasarruf oranları, yatırım ve tasarruf açığı, yatırım ve tasarruf eğilimleri, yatırım ve tasarruf belirleyicileri, yatırım ve tasarruf etkileri gibi konular ele alınmıştır. Bu konulara ilişkin veriler, Afganistan Merkez Bankası, Afganistan İstatistik Kurumu, Dünya Bankası, IMF, UNCTAD gibi kurumların yayınladığı raporlar, veri tabanları ve istatistiklerden elde edilmiştir. Ayrıca, literatürde Afganistan'ın yatırım ve tasarrufları ile ilgili yapılmış olan akademik çalışmalardan da yararlanılmıştır (Samadi, 2019).

Afganistan'ın yatırım ortamı ve dinamikleri, ülkenin sahip olduğu zengin doğal kaynaklar, genç ve ucuz işgücü, stratejik coğrafi konum, bölgesel pazarlara erişim imkanı, serbest ticaret anlaşmaları, vergi muafiyetleri ve indirimleri gibi pek çok avantajı içermektedir. Afganistan, tarım, madencilik, enerji, inşaat, lojistik, sağlık, sanayi gibi birçok sektörde yatırımcılara potansiyel fırsatlar sunmaktadır. Özellikle, ülkenin dünyanın en büyük lityum rezervlerine sahip olduğu, demir, bakır, altın, kobalt, nadir toprak elementleri gibi değerli madenlerin de bol miktarda bulunduğu tahmin edilmektedir (World Bank, 20202). Ayrıca, Afganistan'ın tarımsal üretimi ve ihracatı da son yıllarda artış göstermiş, özellikle meyve, kuruyemiş, baharat, halı gibi ürünlerde önemli bir pazar payı elde etmiştir (FAO, 20203).

Afganistan'ın yatırım oranı, 2002-2019 yılları arasında ortalama %21,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, gelişmekte olan ülkeler ortalamasının (%24,4) altında kalmıştır. Yatırım oranının en yüksek olduğu yıl %31,4 ile 2009, en düşük olduğu yıl ise %15,9 ile 2019 yılıdır. Yatırım oranının zaman içinde dalgalı bir seyir izlediği, 2009-2014 yılları arasında yüksek, 2015-2019 yılları arasında ise düşük seviyelerde seyrettiği görülmektedir. Yatırım oranının düşüşünde, güvenlik sorunları, siyasi belirsizlik, yolsuzluk, altyapı eksikliği, yasal zafiyet, finansal erişim kısıtlılığı, bürokratik engeller gibi faktörler etkili olmuştur (World Bank, 20202).

Afganistan'ın tasarruf oranı, 2002-2019 yılları arasında ortalama %13,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, gelişmekte olan ülkeler ortalamasının (%29,9) oldukça altında kalmıştır. Tasarruf oranının en yüksek olduğu yıl %22,6 ile 2005, en düşük olduğu yıl ise %7,9 ile 2019 yılıdır. Tasarruf oranının zaman içinde düşüş eğilimi gösterdiği, 2002-2008 yılları arasında yüksek, 2009-2019 yılları arasında ise düşük seviyelerde seyrettiği görülmektedir. Tasarruf oranının düşüklüğünde, gelir düzeyinin düşüklüğü, tüketim eğiliminin yüksekliği, finansal sistemin gelişmemişliği, finansal okuryazarlığın düşüklüğü,

sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği, kültürel faktörler gibi faktörler etkili olmuştur (World Bank, 2020).

Afganistan'ın yatırım ve tasarruf açığı, 2002-2019 yılları arasında ortalama %7,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu açık, gelişmekte olan ülkeler ortalamasının (%5,5) üzerinde kalmıştır. Yatırım ve tasarruf açığının en yüksek olduğu yıl %17,3 ile 2009, en düşük olduğu yıl ise %1,9 ile 2004 yılıdır. Yatırım ve tasarruf açığının zaman içinde artış eğilimi gösterdiği, 2002-2008 yılları arasında düşük, 2009-2019 yılları arasında ise yüksek seviyelerde seyrettiği görülmektedir. Yatırım ve tasarruf açığının yüksekliği, ülkenin yatırım ihtiyacının tasarruf kapasitesini aştığını, bu nedenle yatırım finansmanı için dış kaynaklara bağımlı olduğunu göstermektedir. Afganistan, yatırım ve tasarruf açığını, yabancı yardımlar, doğrudan yabancı yatırımlar, dış borçlanma gibi dış kaynaklarla karşılamaktadır (World Bank, 2020).

2.5. Zorluklar, Engeller ve Riskler

Afghanistan'da yatırım ve tasarrufların rolünü inceleyen bu çalışma, ülkenin karşı karşıya olduğu pek çok zorluk, engel ve riski de ortaya koymaktadır. Bu bölümde, bu zorluk, engel ve risklerin neler olduğu ve bunların yatırım ve tasarruf davranışları üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Birinci zorluk, ülkenin siyasi ve güvenlik durumudur. Afghanistan, uzun yıllardır iç savaş, terörizm, yolsuzluk, aşiret çatışmaları ve yabancı müdahalelerle boğuşan bir ülkedir. Bu durum, ülkenin istikrarını, hukukun üstünlüğünü, yönetişim kalitesini ve ekonomik gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Siyasi ve güvenlik belirsizliği, yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin güvenini zedelemekte, yatırım ve tasarruf kararlarını riskli ve maliyetli hale getirmektedir. Örneğin, yatırımcılar, ülkenin geleceği hakkında olumsuz beklentilere sahip olduklarında, yatırım yapmaktan kaçınabilir veya yatırımlarını başka ülkelere kaydırabilirler. Tasarruf sahipleri ise, parasal değer kaybı, enflasyon, vergi, faiz oranı ve kur riskleri gibi faktörlerden dolayı, tasarruflarını yurt içinde tutmak yerine yurt dışına çıkarabilir veya tüketim harcamalarına yönelebilirler (Farooqi, 2022).

İkinci zorluk, ülkenin sosyo-ekonomik yapısıdır. Afghanistan, düşük gelirli, yüksek yoksulluk oranlı, düşük eğitim seviyeli, yüksek nüfus artış hızlı ve genç nüfuslu bir ülkedir. Bu yapının yatırım ve tasarruf üzerindeki etkisi hem olumlu hem de olumsuz olabilir. Olumlu etki, ülkenin büyük ve dinamik bir iç pazar potansiyeline sahip olması, yatırım fırsatları sunması ve tasarruf talebini artırması şeklinde olabilir. Olumsuz etki ise, ülkenin altyapı, sağlık, eğitim, istihdam, sosyal güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz

kalması, yatırım maliyetlerini yükseltmesi ve tasarruf imkanlarını azaltması şeklinde olabilir. Örneğin, yatırımcılar, ülkenin altyapı eksikliği, nitelikli işgücü yetersizliği, düşük tüketici satın alma gücü gibi sorunları nedeniyle, yatırım yapmaktan vazgeçebilir veya yatırım getirilerini düşük bulabilirler. Tasarruf sahipleri ise, düşük gelir, yüksek yoksulluk, yüksek tüketim ihtiyacı, düşük finansal okuryazarlık, düşük finansal erişim gibi sorunlar nedeniyle, tasarruf yapmaktan alıkoyulabilir veya tasarruflarını verimsiz şekillerde kullanabilirler (Wasil, 2015).

Üçüncü zorluk, ülkenin finansal sistemi ve politikalarıdır. Afghanistan, gelişmekte olan bir ülke olarak, finansal sisteminin gelişim aşamasındadır. Ülkenin finansal sistemi, bankacılık sektörü, sigorta sektörü, sermaye piyasası, mikro finans kuruluşları ve gayri resmi finansal aracılar gibi farklı bileşenlerden oluşmaktadır. Bu bileşenlerin yatırım ve tasarruf üzerindeki etkisi hem arz hem de talep tarafından belirlenmektedir. Arz tarafında, finansal sistemin yatırım ve tasarruf için yeterli, uygun, çeşitli ve kaliteli finansal ürün ve hizmetler sunması gerekmektedir. Talep tarafında ise, yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin finansal sisteme güven duyması, finansal ürün ve hizmetleri bilmesi, anlaması ve kullanması gerekmektedir. Bu iki taraf arasındaki uyum, finansal sistemin yatırım ve tasarruf için etkin bir aracı rolü oynamasını sağlamaktadır. Ancak, Afghanistan'da finansal sistemin yatırım ve tasarruf için aracı rolünü tam olarak yerine getiremediği görülmektedir. Bunun nedenleri arasında, finansal sistemin düzenleme, denetleme, şeffaflık, rekabet, inovasyon, istikrar gibi pek çok sorunla karşı karşıya olması, finansal ürün ve hizmetlerin yetersiz, pahalı, standart dışı ve kalitesiz olması, yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin finansal sisteme güvensizlik, bilgisizlik, anlayışsızlık ve kullanımsızlık göstermesi sayılabilir (Turgut, 2021).

2.6. Afganistan'daki Yatırımlar ve Tasarruflar Üzerindeki Etkileri

Afganistan'da savaşın yatırımlar ve tasarruflar üzerindeki etkileri, ülkenin ekonomik yapısını derinden etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Muram ve Wani'nin (2020) çalışmasında, Afganistan'ın uluslararası politik ilişkilerinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma, savaşın yatırımlar üzerinde doğrudan olumsuz etkiler yarattığını ve ekonomik kayıplara yol açtığını belirtmektedir.

Ramez, Farooq ve Raju (2019) tarafından yapılan başka bir çalışma, savaş ve azalan kalkınma nedeniyle Afganistan'ın ekonomik büyümesinin nasıl etkilendiğini ele almaktadır. Araştırma, yolsuzluğun yatırımlar üzerindeki dolaylı etkilerini ve tasarrufların son üç yılda nasıl azaldığını incelemiştir.

Bhardwaj (2018) ise, Afganistan'daki yatırım seçeneklerini analiz ederken, savaş ve güvensizlik koşullarının eğitim sektörü dahil olmak üzere çeşitli alanlarda yatırımları nasıl olumsuz etkilediğini vurgulamıştır. Çalışma, savaş koşullarının yatırım olanaklarını sınırladığını ve ekonomik istikrarsızlık yarattığını ortaya koymaktadır.

Bu etkileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Savaş, ülkenin güvenlik durumunu bozmuş, siyasi istikrarsızlık, yolsuzluk, hukukun üstünlüğünün olmaması, insan haklarının ihlali gibi sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu sorunlar, yatırımcıların güvenini zedelemiş, yatırım ortamını olumsuz etkilemiştir. Yabancı yatırımcılar, ülkeye yatırım yapmaktan kaçınmış, yerli yatırımcılar da yatırımlarını başka ülkelere kaydırmış veya yatırım yapmaktan vazgeçmiştir. Bu durum, ülkenin yatırım oranını düşürmüş, yatırım açığını artırmıştır.
- Savaş, ülkenin sosyal yapısını bozmuş, nüfusun büyük bir kısmını yerinden etmiş, mülteci ve göçmen sorununu doğurmuştur. Ülkenin genç ve nitelikli işgücü, savaştan kaçmak için başka ülkelere göç etmiştir. Bu durum, ülkenin insan kaynaklarını azaltmış, yatırım ve tasarruf potansiyelini düşürmüştür. Ayrıca, göç eden nüfus, ülke ekonomisine katkı sağlamak yerine, başka ülkelerin kaynaklarını tüketmiştir. Bu durum, ülkenin cari açığını büyütmüş, dış borç yükünü artırmıştır.
- Savaş, ülkenin kültürel ve eğitim düzeyini düşürmüş, yoksulluk, cehalet, geri kalmışlık, radikalizm gibi olumsuzlukları yaygınlaştırmıştır. Ülkenin eğitim sistemi, savaş nedeniyle büyük zarar görmüş, okullar kapanmış, öğrenci ve öğretmen sayısı azalmış, eğitim kalitesi düşmüştür. Bu durum, ülkenin finansal okuryazarlık düzeyini düşürmüş, tasarruf bilincini azaltmıştır. Ayrıca, ülkenin kültürel değerleri, savaşın yarattığı travma, şiddet, korku, nefret gibi duygularla zedelenmiş, yatırım ve tasarruf eğilimlerini olumsuz yönde etkilemiştir (Samadi, 2019).

Afganistan’da savaş, yatırım ve tasarruflar üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı olarak olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu etkiler, ülkenin ekonomik kalkınmasını ve istikrarını engellemiş, yoksulluk, geri kalmışlık, bağımlılık gibi sorunları derinleştirmiştir. Bu nedenle, Afganistan’ın yatırım ve tasarruf potansiyelini artırmak için savaşın sona erdirilmesi, barış ve güvenliğin sağlanması, yatırım ortamının iyileştirilmesi, altyapının yeniden inşa edilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, insan kaynaklarının niteliğinin yükseltilmesi, finansal sistemin güçlendirilmesi gibi politikaların uygulanması gerekmektedir.

Savaş sonrası ekonomik yeniden yapılanma, sadece toplumların ve bireylerin yaşadığı krizlerin ardından hayatlarını yeniden kurmalarından ibaret değildir. Bu süreç, genellikle pazar temelli kapitalist bir ekonomik sistemi ve bu sistemi destekleyip savunacak bir siyasi rejimi kurma amacını güder. Guttal (2005) tarafından yapılan analizlere göre, yeniden yapılanmanın ana özelliği neo-liberalizmdir; bu, düzenlenmemiş bir pazar ekonomisi, liberal demokrasi, özel sermayenin serbest dolaşımı, özelleştirme, yerel düzenlemelerin ve ekonomik korumaların kaldırılması ve genellikle ülkenin zenginliğinin özel sektör aktörleri tarafından yağmalanmasına veya ulusal elitler tarafından konsolide edilmesine izin veren 'iyi yönetişim' anlamına gelir.

Nebrat (2022) ise tarihsel ve ekonomik araştırma yöntemlerinin bir bütünlük içinde ele alınması gerektiğini, bu yöntemlerin ekonomik tarihin işlevleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Yeniden yapılanmanın metodolojik desteklenmesi, çeşitli araçların analizi ve metodolojik yaklaşımların sentezi ile sistemik bir etkinlik sağlanmalıdır. Bu, savaş sonrası ekonomik yeniden yapılanmanın uluslararası deneyimlerinin bilimsel olarak anlaşılmasına yardımcı olur.

Jones (2014) ise demokratikleşme, ekonomik reform ve sürdürülebilir barış arasındaki zorunlu bağlantıları sorgular. Chantal Mouffe'un politik felsefesini uygulayarak, post-savaş toplumlarının ve barış süreçlerinin doğasına daha nüanslı bir yaklaşım getirir. Bu yaklaşım, politikada daha geniş bir alan tanıyarak, çatışmanın yapıcı rolünü ve sürdürülebilir barış süreçlerinde farklı politik uzlaşma yollarının mümkünlüğünü tartışır.

Afghanistan’da yatırım ve tasarrufların rolünü artırmak için, ülkenin altyapı ve temel hizmetlerini yeniden kurması gerekmektedir. Altyapı ve temel hizmetler, yatırım ve tasarruf için gerekli olan fiziksel, sosyal ve kurumsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu çerçeve, yatırım ve tasarruf için uygun bir ortam sağlamakta, yatırım ve tasarruf maliyetlerini düşürmekte, yatırım ve tasarruf getirilerini artırmakta, yatırım ve tasarruf fırsatlarını çoğaltmaktadır. Bu nedenle, altyapı ve temel hizmetlerin yeniden kurulması, yatırım ve tasarruf davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir (Yıldız, 2014).

Altyapı ve temel hizmetlerin yeniden kurulması, ülkenin pek çok alanda ihtiyaç duyduğu bir çalışmadır. Bu alanlar arasında, ulaşım, enerji, iletişim, su, kanalizasyon, atık yönetimi, sağlık, eğitim, adalet, güvenlik, vergi, ticaret gibi sektörler sayılabilir. Bu sektörlerde altyapı ve temel hizmetlerin yeniden kurulması hem yatırımcılar hem de tasarruf sahipleri için pek çok fayda sağlamaktadır. Örneğin, ulaşım altyapısının iyileştirilmesi,

yatırımcıların üretim, dağıtım ve pazarlama faaliyetlerini kolaylaştırmakta, tasarruf sahiplerinin ise mal ve hizmetlere erişimini artırmaktadır. Enerji altyapısının geliştirilmesi, yatırımcıların üretim kapasitesini ve verimliliğini yükseltmekte, tasarruf sahiplerinin ise yaşam kalitesini ve gelir düzeyini yükseltmektedir. İletişim altyapısının güçlendirilmesi, yatırımcıların bilgi, teknoloji ve inovasyon transferini hızlandırmakta, tasarruf sahiplerinin ise finansal okuryazarlık ve erişimini geliştirmektedir. Su, kanalizasyon ve atık yönetimi altyapısının modernize edilmesi, yatırımcıların çevresel sorumluluklarını yerine getirmekte, tasarruf sahiplerinin ise sağlık ve hijyen koşullarını iyileştirmektedir. Sağlık, eğitim, adalet, güvenlik, vergi, ticaret gibi sosyal ve kurumsal hizmetlerin yeniden kurulması, yatırımcıların hukukun üstünlüğü, yönetişim kalitesi, sosyal güvenlik gibi unsurlardan faydalanmalarını sağlamakta, tasarruf sahiplerinin ise insan sermayesi, sosyal sermaye, sosyal adalet gibi unsurları geliştirmelerini sağlamaktadır (Ahmadi, 2019).

Afganistan'da ekonomik istikrarın sağlanması için yapılan çabalar, geniş kapsamlı ve çok boyutlu stratejileri içermektedir. Jalali (2006) tarafından yapılan çalışmada, uluslararası topluluk ve Afgan hükümetinin ortak çabalarıyla net bir sonuca ulaşmayı amaçlayan koordinasyonun önemi vurgulanmıştır. Çalışma, bu tür çabaların önceliklendirilmesi, sıralanması ve kaynaklandırılmasının ekonomik istikrarı sağlamak için kritik olduğunu belirtmektedir.

Özdemir (2016) ise, sosyoekonomik kalkınmanın askeri ve stratejik çıkarlarla nasıl iç içe geçtiğini analiz ederken, Afganistan'da sosyoekonomik gelişimin askeri çabaların gölgesinde kalabileceğine dikkat çeker. Araştırma, ekonomik ve sosyal eşitliğin henüz Afganistan'da sağlanamadığını işaret etmektedir.

Bu çalışmalar, Afganistan'da ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik çabaların sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve politik boyutları da kapsadığını göstermektedir. Bu çabalar, uluslararası iş birlikleri ve yerel yönetimlerin etkin katılımı ile birlikte sürdürülebilir bir kalkınma ve istikrar sağlama potansiyeline sahiptir.

Afghanistan’da yatırım ve tasarrufların rolünü artırmak için, ülkenin uluslararası yardım ve yatırımlardan faydalanması gerekmektedir. Uluslararası yardım ve yatırımlar, yatırım ve tasarruf için gerekli olan finansal kaynakları, teknik bilgileri, kurumsal kapasiteyi ve politik desteği sağlamaktadır. Bu kaynaklar, yatırım ve tasarruf için uygun bir ortam yaratmakta, yatırım ve tasarruf maliyetlerini düşürmekte, yatırım ve tasarruf getirilerini

artırmakta, yatırım ve tasarruf fırsatlarını çoğaltmaktadır. Bu nedenle, uluslararası yardım ve yatırımlar, yatırım ve tasarruf davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir (Merzaı, 2022).

Uluslararası yardım ve yatırımlar, ülkenin pek çok alanda ihtiyaç duyduğu bir kaynaktır. Bu alanlar arasında, altyapı, temel hizmetler, insan kaynakları, üretim, ticaret, finans, çevre, barış, güvenlik, insan hakları gibi sektörler sayılabilir. Bu sektörlerde uluslararası yardım ve yatırımlardan faydalanmak hem yatırımcılar hem de tasarruf sahipleri için pek çok fayda sağlamaktadır. Örneğin, altyapı ve temel hizmetler alanında uluslararası yardım ve yatırımlar, ülkenin fiziksel, sosyal ve kurumsal çerçevesini geliştirmekte, yatırım ve tasarruf için gerekli olan ulaşım, enerji, iletişim, su, kanalizasyon, atık yönetimi, sağlık, eğitim, adalet, güvenlik, vergi, ticaret gibi hizmetleri sunmaktadır. İnsan kaynakları alanında uluslararası yardım ve yatırımlar, ülkenin nitelikli işgücü, eğitimli nüfus, yaratıcı girişimci, bilgili tüketici gibi unsurlarını geliştirmekte, yatırım ve tasarruf için gerekli olan insan sermayesi, sosyal sermaye, sosyal güvenlik gibi unsurları sağlamaktadır (Obayd, 2017). Üretim, ticaret ve finans alanlarında uluslararası yardım ve yatırımlar, ülkenin üretim kapasitesi, verimliliği, rekabet gücü, ihracat potansiyeli, ithalat çeşitliliği, finansal ürün ve hizmetleri, finansal erişimi gibi unsurlarını geliştirmekte, yatırım ve tasarruf için gerekli olan mal ve hizmetler, teknoloji ve inovasyon, bilgi ve pazarlar, finansal aracılar ve araçlar gibi unsurları sunmaktadır. Çevre, barış, güvenlik ve insan hakları alanlarında uluslararası yardım ve yatırımlar, ülkenin çevresel sorumluluk, barışçıl çözüm, güvenlik reformu, insan hakları koruma gibi unsurlarını geliştirmekte, yatırım ve tasarruf için gerekli olan çevresel sürdürülebilirlik, siyasi istikrar, güvenlik belirsizliği, sosyal adalet gibi unsurları sağlamaktadır (Rahimi, tarih yok).

Savaş sonrası dönemde yatırım ve tasarruflar, ekonomik toparlanma ve büyüme için kritik öneme sahiptir. İşte bu kapsamda bazı önemli bulgular ve araştırmalar:

- Savaş sonrası Amerika'da, nükleer savaş tehdidinin artması, bireylerin ve firmaların yatırım yapma istekliliğini azaltmış ve mevcut tüketimi ertelemelerini engellemiştir. Bu durum, özel tasarruf oranlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bulgular, yatırım ve tasarruf davranışları üzerindeki psikolojik ve algısal faktörlerin ekonomi üzerinde göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir (Slemrod, 1982).
- Japonya ve Çin gibi ülkelerde yüksek tasarruf oranları, bu ülkelerin yatırımlarını artırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmiştir. Bu durum, diğer ülkeler için bir örnek teşkil edebilir ve tasarrufların ekonomik büyümeye katkısının altını çizer.

Bu çalışma, tasarruf oranlarının yüksek olmasının, yatırım oranlarını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi nasıl desteklediğini kanıtlar niteliktedir (Mihut Marius Ioan, 2015).

- Yatırım özgü teknoloji şoklarının, tüketimi yatırım mallarına dönüştürme ve tasarrufları gelecekteki sermaye girdilerine dönüştürme süreçlerini nasıl etkilediği üzerine yapılan bir çalışma, bu şokların ABD'nin iş döngüsü dalgalanmalarındaki en önemli sürücülerden biri olduğunu ortaya koymuştur. Bu tür şoklar, finans sektörünün işleyişinde temel bozulmaları temsil edebilir ve bu da yatırım ve tasarrufların ekonomik döngüler üzerindeki etkilerini anlamada kritik olabilir (Justiniano vd., 2011).

Afghanistan'da yatırım ve tasarrufların rolünü artırmak için, ülkenin savaş sonrası dönemdeki önemini de göz önünde bulundurması gerekmektedir. Savaş sonrası dönem, yatırım ve tasarruf için hem zorluklar hem de fırsatlar sunan bir dönemdir. Bu dönemde, yatırım ve tasarruf davranışları, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi toparlanmasını ve dönüşümünü etkilemektedir. Bu nedenle, yatırım ve tasarrufların savaş sonrası dönemdeki önemi, yatırım ve tasarruf davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir (Farooqi, 2022).

Savaş sonrası dönemde, yatırım ve tasarruf için zorluklar, ülkenin savaşın yarattığı tahribat, yoksulluk, istikrarsızlık, güvensizlik, yetersizlik gibi sorunlarla mücadele etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sorunlar, yatırım ve tasarruf için gerekli olan fiziksel, sosyal ve kurumsal çerçevenin bozulmasına, yatırım ve tasarruf için uygun bir ortamın kaybolmasına, yatırım ve tasarruf maliyetlerinin yükselmesine, yatırım ve tasarruf getirilerinin düşmesine, yatırım ve tasarruf fırsatlarının azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, savaş sonrası dönemde, yatırım ve tasarruf için zorluklar, yatırım ve tasarruf davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Samadi, 2019).

Savaş sonrası dönemde, yatırım ve tasarruf için fırsatlar, ülkenin savaşın yarattığı ihtiyaç, talep, potansiyel, destek, iş birliği gibi unsurlardan yararlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu unsurlar, yatırım ve tasarruf için gerekli olan fiziksel, sosyal ve kurumsal çerçevenin yeniden kurulmasına, yatırım ve tasarruf için uygun bir ortamın yaratılmasına, yatırım ve tasarruf maliyetlerinin düşürülmesine, yatırım ve tasarruf getirilerinin artırılmasına, yatırım ve tasarruf fırsatlarının çoğaltılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, savaş sonrası dönemde, yatırım ve tasarruf için fırsatlar, yatırım ve tasarruf davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir (Wakil, 2017).

BÖLÜM 3: ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu çalışmanın metodolojisi, Afganistan'da savaş sonrası ekonomik yapılanma sürecinde yatırım ve tasarrufların rolünü anlamak için titizlikle tasarlanmıştır. Araştırmanın temelini, konuyla ilgili derinlemesine bir literatür taraması oluşturmuştur.

Öncelikle, savaş sonrası ekonomik yapılanmayı etkileyen faktörlerin geniş bir perspektiften anlaşılması için geçmiş çalışmalar, akademik makaleler ve hükümet ile uluslararası kuruluşların yayınladığı raporlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu literatür taraması, yatırımların ve tasarrufların ekonomik iyileşme süreçlerine nasıl katkıda bulunduğunu anlamak için teorik bir çerçeve sağlamıştır.

Veri toplama sürecinde, akademik veri tabanları, uluslararası kuruluşların raporları (Dünya Bankası, IMF, UNDP gibi), Afganistan hükümetinin yayınladığı belgeler ve güvenilir haber kaynakları kullanılmıştır. Elde edilen veriler, savaş sonrası ekonomik toparlanma sürecinde yatırımların ve tasarrufların oynadığı rolü anlamak amacıyla sistematik bir şekilde analiz edilmiştir.

Yöntem olarak, tematik analiz ve karşılaştırmalı analiz yöntemleri benimsenmiştir. Tematik analiz ile literatürde sıkça vurgulanan temalar belirlenmiş ve bu temalar üzerinden derinlemesine değerlendirmeler yapılmıştır. Karşılaştırmalı analiz yöntemi ise Afganistan ile benzer savaş yaşamış ülkeler arasındaki yatırım ve tasarruf eğilimlerini karşılaştırarak genel eğilimleri ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamıştır.

Bu metodolojik yaklaşımlar, Afganistan'da savaş sonrası dönemde ekonomik yapılanmanın ve kalkınmanın nasıl desteklenebileceği konusunda sağlam ve güvenilir bilgiler sunmaktadır. Araştırma, bu süreçte karşılaşılan zorlukları ve fırsatları detaylı bir şekilde ortaya koyarak, politika yapıcılar ve ekonomi yöneticileri için değerli önerilerde bulunmaktadır.

3.1. Araştırma Tasarımı

Araştırma tasarımı, Afganistan'da savaş sonrası dönemde yatırım ve tasarrufların ekonomik yapı üzerindeki etkilerini anlamak için belirlenen yöntem ve stratejileri detaylandırır. Bu bölümde, çalışmanın nasıl yapılandırıldığı, hangi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı ve analiz süreçlerinin nasıl uygulandığı açıklanmaktadır. Araştırmanın temeli, nitel ve nicel veri kaynaklarının dengeli bir şekilde kullanılması üzerine kurulmuştur.

Çalışmada, savaş sonrası ekonomik yapıyı ve yatırım ile tasarruf eğilimlerinin bu yapı üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemek için bir karma araştırma tasarımı benimsenmiştir. Karma araştırma tasarımı, hem nicel hem de nitel verilerin toplanması ve analiz edilmesi anlamına gelir; bu, araştırmanın daha kapsamlı ve çok yönlü olmasını sağlar. Ancak, bu çalışma tamamen literatür taraması yoluyla gerçekleştirilmiştir, dolayısıyla birincil veri toplama yöntemi kullanılmamıştır.

3.2. Veri Kaynakları

Araştırmada kullanılan veri kaynakları, Afganistan'da savaş sonrası dönemde yatırım ve tasarrufların ekonomik yapı üzerindeki etkilerini anlamak için oldukça çeşitlidir. Bu çeşitlilik, çalışmanın derinliğini ve genişliğini artırarak, elde edilen sonuçların güvenilirliğini ve kapsamlılığını güçlendirmiştir. Veri kaynakları arasında, resmi hükümet raporları, uluslararası kuruluşların yayımladığı dökümanlar ve akademik makaleler yer almaktadır.

Öncelikle, hükümetin ekonomi ve finans ile ilgili yayınladığı raporlar, Afganistan Merkez Bankası'nın ekonomik istatistikleri, uluslararası yardım kuruluşlarının raporları ve Birleşmiş Milletler gibi kurumların yayınladığı veriler, makroekonomik analizler için temel oluşturmuştur. Bu tür resmi ve kurumsal kaynaklar, ülkenin genel ekonomik durumu hakkında geniş çaplı bilgiler sağlamış ve yatırım ile tasarruf oranlarındaki trendleri izlemek için kullanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Yöntemleri

Veri toplama süreci, bu araştırmada Afganistan'daki savaş sonrası ekonomik yapı üzerinde yatırım ve tasarrufların etkilerini kapsamlı bir şekilde anlamak için çeşitli yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu çalışmada birincil veri toplama yöntemleri kullanılmamış, tüm veriler mevcut literatürden derlenmiştir.

3.4. Veri Analizi

Veri analizi bölümü, bu araştırmada toplanan verilerin metodik bir şekilde işlenip değerlendirilmesine odaklanmıştır. Afganistan'daki savaş sonrası ekonomik yapı üzerinde yatırım ve tasarrufların etkilerini anlamaya yönelik bu süreç, nitel verilerin analizi ile gerçekleştirilmiştir.

Nitel veriler için, literatür taramasından elde edilen bilgiler, derinlemesine içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu analiz sırasında, metinlerin içinden temalar ve alt temalar

çıkarılmıştır. Elde edilen tematik kategoriler, yatırım ve tasarruf faaliyetlerinin ekonomik yapı üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini aydınlatmıştır.

Bu veri analizi sürecinin detaylı uygulanışı, araştırmanın sonuçlarını güçlendirirken, politika yapıcılar ve yerel ekonomi yöneticileri için pratik uygulamaları ve stratejik önerileri de belirginleştirmiştir. Nitel veri analizi yöntemi, savaş sonrası Afganistan ekonomisinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunarak, kapsamlı ve güvenilir sonuçlar sunmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada hedef konular üzerinde yapılan literatür taraması yapılmış ve ilgili konu için literatürdeki bir eksikliğin giderilmesi veya konuya alternatif kaynak yaratılmak amaçlanmıştır. Çalışmanın diğer bilimsel çalışmalarda olduğu gibi eleştiriye ve geliştirmeye açık olduğu unutulmamalıdır.

Bu çalışma, Afganistan'da savaşın ardından yaşanan ekonomik iyileşme sürecine yatırım ve tasarruf mekanizmalarının nasıl etki ettiğini detaylı bir şekilde ele almıştır. Araştırma, bu süreçte yatırımların kritik rolünü ve tasarruf alışkanlıklarının ekonomik yapı üzerindeki etkilerini incelerken, altyapı projelerine yapılan yatırımların ve yerel halkın finansal katılımının teşvik edilmesinin, sürdürülebilir kalkınma için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda, ekonomik büyüme ve istikrarın desteklenmesi adına uluslararası yardımların ve yatırımların yönlendirilmesi üzerinde durulmuştur.

Çalışma, ayrıca politik istikrarın ve güvenli bir yatırım ortamının, ekonomik yapılanmayı hızlandıracak şekilde nasıl kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Yatırım çekmek ve sermaye birikimini teşvik etmek adına güvenli ve istikrarlı bir ortamın oluşturulması, hem yerel hem de uluslararası yatırımcıların ilgisini çekebilir. Ek olarak, finansal hizmetlere geniş çaplı erişim sağlanması, halkın ekonomik süreçlere daha aktif katılmasını ve kişisel tasarruflarını artırmasını mümkün kılacaktır.

Afganistan'ın savaş sonrası ekonomik yapılanmasında karşılaşılan zorluklar ve fırsatlar göz önünde bulundurulduğunda, yatırım ve tasarrufların bu süreci hızlandırma potansiyeline sahip olduğu açıktır. Önerilen politikalar ve stratejiler, ülkenin ekonomik geleceğine dair yol gösterici niteliktedir ve bu yönde atılacak adımlar, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecek temel taşlar olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle, yatırım ve tasarruf faaliyetlerinin etkin bir şekilde yönlendirilmesi ve teşvik edilmesi, ekonomik yapılanmanın başarısı için elzemdir.

KAYNAKÇA

Ahmadi, A. (2019). Afganistan'da girişimcilik ve girişimcilik desteklerinin yerli ve yabancı yatırımcı açısından incelenmesi.

Aidoo-Mensah, D. (2018). Savings and income relationships among households: a review of the literature. Agricultural Socio-Economics Journal, 18(3), 133-143.

Alnasrawi, A. (1986). Economic Consequences of the Iraq-Iran War. Third World Quarterly, 8(3), 869-895.

Arslan, M. (2019). AFGANİSTAN'DA İSTİKRARSIZLIK VE TEMEL SEBEPLERİ. Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, 1(2), 47-63.

Barr, M. S., ve Sherraden, M. W. (2005). Institutions and inclusion in saving policy.

Beğlü, E. K. E. (1982). Tüketimin Sosyolojik Anlamı. In Journal of Social Policy Conferences (No. 31, pp. 413-428). Istanbul University.

Beverly, S. G., ve Sherraden, M. (1999). Institutional determinants of saving: Implications for low-income households and public policy. The Journal of Socio-Economics, 28(4), 457-473.

Bhardwaj, B. (2018). ANALYSIS OF THE INVESTMENT OPTIONS IN AFGHANISTAN (Doctoral dissertation, HIMACHAL PRADESH UNIVERSITY).

Blejer, M. I., ve Cheasty, A. (1989). Fiscal policy and mobilization of savings for growth. Fiscal Policy, Stabilization, and Growth in Developing Countries, 33, 47-48.

Bodie, Z. (1990). Pensions as Retirement Income Insurance. Journal of Economic Literature, 28(1), 28-49.

Bray, J. (2007). The role of private sector development in post-conflict economic recovery. UNDP, New York.

Brookings. (2020). Afghanistan Index. Brookings Institution.

Chaves, M. M., ve Oliveira, M. M. (2004). Mechanisms underlying plant resilience to water deficits: prospects for water-saving agriculture. Journal of experimental botany, 55(407), 2365-2384.

Cordesman, A. H. (2015). War and the Iraqi Economy: A Case Study. CSIS.

Council on Foreign Relations. (2023). Iraq, Afghanistan, and the U.S. Economy. CFR.

Cramer, C., ve Goodhand, J. (2002). Try again, fail again, fail better? War, the state, and the 'Post–Conflict'challenge in Afghanistan. Development and change, 33(5), 885-909.

CSIS. (2009). Iraq versus Afghanistan: A Surge Is Not a Surge Is Not a Surge. Retrieved from https://www.csis.org/analysis/iraq-versus-afghanistan-surge-not-surge-not-surge

Cullison, W. E. (1993). Saving measures as economic growth indicators. Contemporary Economic Policy, 11(1), 1-8.

Dash, M. K. (2010). Factors influencing investment decision of generations in India: An econometric study. Int. J. Buss. Mgt. Eco. Res, 1(1), 15-26.

Dempere, J., Qamar, M., Allam, H., ve Malik, S. (2023). The Impact of Innovation on Economic Growth, Foreign Direct Investment, and Self-Employment: A Global Perspective. Economies, 11(7), 182.

Doğan, D. (2018). Kuşaklar arasındaki finansal okuryazarlık seviyesi üzerinde sosyal medya ile kitle iletişim araçlarının etkisinin irdelenmesi (Master's thesis, İşletme Enstitüsü).

Doğan, O., Bulut, Z. A., ve ÇIMRIN, F. K. (2015). Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Ölçülmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences, 29(4).

Du, X., Zhang, H., ve Han, Y. (2022). How Does New Infrastructure Investment Affect Economic Growth Quality? Empirical Evidence from China. Sustainability, 14(6), 3511.

Edey, M., ve Gower, L. (2000). National saving: trends and policy. In The Australian economy in the 1990s, proceedings of a conference, Reserve Bank of Australia, Sydney (pp. 277-311).

Elcano Royal Institute. (2003). Economic Aspects of the War in Iraq.

Ethem, E. S. E. N., ve Farahmand, M. A. (2020). Sabit sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisi: afganistan üzerine ampirik bir analiz. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 9(17), 131-136.

Euromonitor. (2023). Business Dynamics: Iraq. Retrieved from https://www.euromonitor.com/business-dynamics-iraq/report

Farooqi, A. M. (2022). Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisi: Afganistan örneği (Doctoral dissertation, Bursa Uludag University (Turkey)).

Friedman, M. (2018). Theory of the consumption function. In Theory of the Consumption Function. Princeton university press.

Greene, M. C., Jordans, M. J., Kohrt, B. A., Ventevogel, P., Kirmayer, L. J., ve Hassan, G. (2022). Afghan mental health and psychosocial well-being: thematic review of four decades of research and interventions. BJPsych Open.

Grzywińska-Rąpca, M., ve Olejarz, A. A. (2021). The Level of Economic Development and the Savings Rate of Households. European Research Studies, 24(2B), 430-442.

Guardian. (2021). Where did the $5tn spent on Afghanistan and Iraq go? Retrieved from https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/sep/11/us-afghanistan-iraq-defense-spending

Guttal, S. (2005). The Politics of Post-war/post-Conflict Reconstruction. Development, 48, 73-81.

Güran, M. C., ve Oğuz, S. (2010). Kamu ekonomisi alanında geçmişten günümüze yaşanan gelişmeler ve geleceğe ilişkin beklentiler. Maliye Dergisi, 59(158), 75-102.

Gürbüz, İ. B., Özkan, G., ve Korkmaz, Ş. (2021). Rüzgâr enerji santrallerinin kırsala olan sosyo-ekonomik etkileri ve sosyal kabulü. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (31), 223-231.

Hashim, D. B., Pin, F. B., ve Isa, M. Y. B. M. (2017). Factors influencing savings rate in Malaysia. International Journal of Economics and Finance, 9(6), 52-56.

Hassibullah, R., ve Ahmad, M. H. (2023). Analyzing Environmental Investment Differences: A Comparative Study of Fixed Asset Investments for Environmental Protection of the past five years in the Kyrgyz Republic and the Islamic Republic of Afghanistan.

Idrees, M., ve Khan, S. A. (tarih yok). How economic wellbeing affected by internal conflicts? Asset losses and recovery for displaced households in Afghanistan. pide.org.pk

Idrees, M., ve Khan, S. A. (tarih yok). How economic wellbeing affected by internal conflicts? Asset losses and recovery for displaced households in Afghanistan.

Ioan, M. M. (2015). The Impact of Savings in Economic Growth. Comparative Study Between Japan and China. Ovidius University Annals, Series Economic Sciences, 15(1).

Iqbal, M. Z., Ahmad, N., ve Hussain, Z. (2012). Impact of savings and credit on economic growth in Pakistan. Pakistan Journal of Social Sciences, 32(1), 39-48.

Iraqi Economists Network. (2020). Economic Consequences of the Iraq-Iran War.

Jagadeesh, D. (2015). The impact of savings in economic growth: an empirical study based on Botswana.

Jalali, A. A. (2006). The future of Afghanistan. The US Army War College Quarterly: Parameters, 36(1), 9.

Jones, B. (2014). Ensuring a political space for conflict by applying Chantal Mouffe to post-war reconstruction and development. Progress in Development Studies, 14, 249-259.

Jones, S., ve Howarth, S. (2012). Supporting infrastructure development in fragile and conflict-affected states: learning from experience. Oxford Policy Management, Matt MacDonald, available http://www. opml. co. uk/sites/opml/files, accessed, 3(6), 13.

Justiniano, A., Primiceri, G. E., ve Tambalotti, A. (2011). Investment shocks and the relative price of investment. Review of Economic Dynamics, 14(1), 102-121.

Kamuti, J. M., ve Omwenga, J. (2017). Factors influencing investment decisions in Nairobi Securities Exchange: A case of Dyer ve Blair Investment Bank Limited. International Academic Journal of Economics and Finance, 2(3), 1-15.

Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment Terest and Money. Macmillan and Company.

Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment Terest and Money. Macmillan and Company.

Mallett, R., ve Slater, R. (2012). Growth and livelihoods in fragile and conflict-affected situations. securelivelihoods.org

Markowitz, H. (1952). Portfolio Selection. The Journal of Finance, 7(1), 77-91.

Mena, R., Hilhorst, D., ve Peters, K. (2019). Disaster risk reduction and protracted violent conflict. London: Overseas Development Institute.

Mengi, B. T., ve Türkmen, S. Y. (2013). Yatırım Hileleri. Öneri

Dergisi, 10(39), 31-39.

Merzaı, B. (2022). Afganistan dış ticaretinde 2001 yılı sonrasında yaşanan yapısal dönüşümün Afganistan-Türkiye arasındaki dış ticarete etkisinin incelenmesi (Master's thesis, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Mills, R., ve Fan, Q. (2006). The investment climate in post-conflict situations (Vol. 4055). World Bank Publications.

Modigliani, F., ve Brumberg, R. (1954). Utility analysis and the consumption function: An interpretation of cross-section data. Post-keynesian economics, 1(338-436).

Muram, S., ve Wani, N. U. H. (2020). Linkage between International political relations and foreign direct investment: A case study of Afghanistan. Kardan Journal of Social Sciences and Humanities, 3(1), 1-32.

National Defense University Press. (2023). Lessons Encountered: Learning from the Long War. NDU Press.

Nber. (2021). The Effect of Civilian Casualties in Afghanistan and Iraq. Retrieved from https://www.nber.org/system/files/working_papers/w16152/w16152.pdf

Nebrat, V. (2022). Methodology of historical and economic research experience of post-war reconstruction. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки, 7(1), 79-86.

O'Hanlon, M. E., ve Kamp, K. A. (2006). Chasing the bad news: An analysis of 2005 Iraq and Afghanistan war reporting. Adelphi Papers, International Institute for Strategic Studies.

Obayd, N. (2017). 11 Eylül saldirisi sonrasi Afganistan'daki ekonomik kalkinma dönüşümü. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(9), 131-158.

Ozdemir, E. (2016). Afghanistan: Social and Economic Development as Military and Strategic Interests. E-International Relations, 9.

Pavelescu, F. M. (2009). Savings-Investments Relationship in an Open Economy. Revista Romana de Economie, 28(2).

Petrov, A., ve Drozdova, I. (2013). Organizational-economic mechanism of energy resources saving control in municipal housing economy. World Applied Sciences Journal, 23(13), 101-105.

Rahimi, A. W. Afganistanda dış yardım ve ekonomik kalkınma (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Ramez, S., Farooq, M., ve Raju, V. (2019). A conceptual framework to measure economic growth of Afghanistan. Journal of Asian Development, 5(2), 25-40.

Rehman, M. Z., Ali, N., ve Nasir, N. M. (2015). Financial development, savings and economic growth: Evidence from Bahrain using VAR. International Journal of Financial Research, 6(2), 112-123.

Samadi, A. W. (2019). Doğrudan yabancı yatırımların Afganistan ekonomisi üzerindeki rolü (Doctoral dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)).

Sıgar. (2021). What We Need to Learn: Lessons from Twenty Years of Afghanistan. Retrieved from https://www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/SIGAR-21-46-LL.pdf

Sıprı. (2015). Afghanistan's Private Sector: Status and ways forward. Retrieved from https://www.sipri.org/sites/default/files/2016-04/SIPRI_Afghanistans-Private-Sector_Report-2015.pdf

Slemrod, J. (1982). Post-war capital accumulation and the threat of nuclear war (No. w0887). National Bureau of Economic Research.

Smith, A. (1776). 1976. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. The Glasgow edition of the works and correspondence of Adam Smith, 2.

Turgut, M. (2021). Çatışma Sonrası İyileşme için Ekonomi Politikaları: Afrika Örneği. Econder International Academic Journal, 5(2), 305-328.

Wakil, A. (2017). Afganistan ekonomisi ve dış yardımların etkileri (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Wamae, J. N. (2013). Behavioural factors influencing investment decision in stock market: A survey of investment banks in Kenya. International Journal of Social Sciences and Entrepreneurship, 1(6), 68-83.

Wasil, M. R. (2015). Afganistan ekonomisi ve ekonomik entegrasyonlar (ECO) örneği (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Weil, D. N. (1991). What determines savings?: A review essay. Journal of Monetary Economics, 28(1), 161-170.

Whitlock, C. (2021). The Afghanistan Papers: A Secret History of the War. The Washington Post.

World Bank. (2020). Afghanistan Economic Monitor. World Bank.

World Bank. (2020). Doing Business 2020. Retrieved from https://www.worldbank.org/en/topic/doingbusiness

World Bank. (2023). Afghanistan Development Update: Uncertainty After Fleeting Stability. Retrieved from https://thedocs.worldbank.org/en/doc/210d5f24dc33a3460beff3447fceadcf-0310012023/original/Afghanistan-Development-Update-20231003-final.pdf

Yıldız, M. (2014). Afganistan'ın yeniden inşasında Türkiye'nin rolü (2001-2011) (Doctoral dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)).

ÖZ GEÇMİŞ

Said Abrar SAHIM, 1998-2009 yılları arasında Afganistan İslam Cumhuriyeti okulunda, Osatad Ata Mohammad Noor Lisesi'nde eğitim aldı. 2013-2016 yıllarında Taj Yüksek Öğrenim Enstitüsü "Hukuk ve Siyaset Bilimi" bölümünde lisans eğitimini tamamladı. 2016 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra Hukuk şirketinde Savunma avukat yardımcısı olarak çalışmaya başladı. Hobileri arasında kitap okumak, müzik dinlemek ve Spor yamakdır.